

Konkurences padome

Degvielas mazumtirdzniecības tirgus uzraudzība

Noslēguma ziņojums

Rīga

2022

SATURS

Ievads.....	3
1. Degvielas mazumtirdzniecības tirgus.....	3
1.1. Iepriekšējie secinājumi un aktuālā situācija tirgū.....	3
1.2. Tirgus specifika.....	6
2. Degvielas mazumtirdzniecības cenas veidošanās.....	8
2.1. Degvielas mazumtirdzniecības cenu veidojošās komponentes.....	8
2.2. Degvielas mazumtirdzniecības cenu ietekmējošie faktori.....	11
2.3. Degvielas mazumtirgotāju piemērotās atlaides.....	15
3. Degvielas mazumtirdzniecības cenas straujā kāpuma analīze.....	15
3.1. Degvielas mazumtirdzniecības cenas korelācija ar naftas biržas cenu.....	16
3.2. Degvielas mazumtirdzniecības cenu korelācija ar vidējo degvielas iepirkuma cenu.....	19
3.3. Degvielas mazumtirdzniecības cenu korelācija ar ASV dolāra (USD)/EUR valūtas kursu.....	23
3.4. Degvielas mazumtirdzniecības cenu vidējie uzcenojumi.....	24
3.5. Degvielas pieprasījuma saistība ar degvielas mazumtirdzniecības cenu ..	27
4. Citu valstu pieredze.....	31
4.1. ES dalībvalstu noteiktie pasākumi degvielas cenu kāpuma mazināšanai ..	32
4.2. Patērētāju informētība par aktuālajām degvielas cenām.....	33
4.3. Secinājumi par degvielas cenu kāpumu citās valstīs.....	37
5. Secinājumi.....	39

IEVADS

- 1 Konkurences padome (turpmāk – KP), ņemot vērā straujo degvielas mazumtirdzniecības cenu kāpumu š.g. marta sākumā, 18.03.2022. ierosināja degvielas mazumtirdzniecības tirgus uzraudzību (turpmāk – TU) ar mērķi veikt izpēti par to, kā veidojas degvielas cena mazumtirdzniecībā un kādi faktori ietekmē degvielas mazumtirdzniecības cenu, īpaši pievēršot uzmanību degvielas mazumtirdzniecības cenas straujam pieaugumam š.g. martā.
- 2 Lai sasniegtu izvirzīto mērķi, KP ieguva informāciju no desmit degvielas mazumtirgotājiem, kas darbojas Latvijas teritorijā: SIA "ASTARTE NAFTA" (turpmāk – Astarte nafta), SIA "Circle K Latvia" (turpmāk – Circle K), SIA "EAST-WEST TRANSIT" (turpmāk – Latvijas nafta), SIA "Neste Latvija" (turpmāk – Neste), SIA "VIADA Baltija" (turpmāk – VIADA), SIA "KOOL Latvija" (turpmāk – KOOL), AS "VIRŠI - A" (turpmāk – Virši), SIA "Gotika auto" (turpmāk – Gotika auto), SIA "MC" (turpmāk – MC) un SIA "Rietumu nafta" (turpmāk – Rietumu nafta). Tostarp tika iegūts skaidrojums no degvielas mazumtirgotājiem par degvielas mazumtirdzniecības cenas straujo kāpumu š.g. martā, kā arī KP veica šī cenu kāpuma analīzi. Papildus KP apkopoja informāciju par citu valstu pieredzi un rīcību degvielas mazumtirdzniecības cenu kāpuma laikā. Ņemot vērā, ka pēdējo padziļināto degvielas mazumtirdzniecības tirgus uzraudzību KP veica 2011. gadā, ar šo uzraudzību atjaunināta arī informācija par aktuālo tirgus struktūru un konkurences apstākļiem degvielas mazumtirdzniecības tirgū.

1. DEGVIELAS MAZUMTIRDZNICĪBAS TIRGUS

- 3 Atbilstoši KP iepriekšējai praksei¹ konkrētā preces tirgus noteikšanā lielāka nozīme ir pieprasījuma puses raksturojumam. Kamēr no piedāvājuma puses visa veida benzīns un dīzeļdegviela ir savstarpēji aizstājama, jo mazumtirdzniecībā šie produkti tiek piedāvāti vienuviet, pieprasījums veidojas atkarībā no automašīnas dzinēja veida. Ievērojot minēto, degvielas mazumtirdzniecības tirgus var tikt segmentēts sīkāk kā benzīna un dīzeļdegvielas mazumtirdzniecības tirgus.
- 4 Vienlaikus, ņemot vērā TU mērķi – skaidrot iemeslus degvielas cenu kāpumam piedāvājuma pusē, šajā gadījumā padziļināta analīze katrā no segmentiem nav nepieciešama un ir pietiekami TU ietvaros vērtēt situāciju visā degvielas mazumtirdzniecības tirgū. Ja kādi TU secinājumi attiecināmi tikai uz dīzeļdegvielu vai benzīnu atsevišķi, tas tiks īpaši norādīts.
- 5 Attiecībā uz ģeogrāfisko teritoriju konstatējams, ka degvielas cenas ietekmē nacionāli faktori un Latvijas teritorijā degvielas mazumtirdzniecībā darbojošos tirgus dalībnieku darbības saimnieciskie un stratēģiskie apsvērumi. Ievērojot minēto, TU ietvaros kā konkrētais ģeogrāfiskais tirgus tiek vērtēta situācija Latvijas teritorijā.

1.1. IEPRIEKŠĒJIE SECINĀJUMI UN AKTUĀLĀ SITUĀCIJA TIRGŪ

- 6 KP 2013. gadā, vērtējot lielāko degvielas mazumtirgotāju tirgus daļas laika posmā no 2007. gada līdz 2012. gada pirmajiem deviņiem mēnešiem², secināja, ka degvielas mazumtirdzniecības tirgus Latvijā ir oligopolisks. Par oligopolu ir uzskatāma tāda tirgus struktūra, kurā daži, salīdzinoši lieli uzņēmumi ražo/pārdod

¹ KP 18.03.2013. lēmums Nr. 11 *Latvija Statoil, Neste Latvija, Lukoil Baltija R* (turpmāk tekstā – KP 2013. gada lēmums)

² Turpat.

visas vai lielāko daļu preču/pakalpojumu kādā konkrētā tirgū, jaunu uzņēmumu iekļūšanai šajā tirgū ir lieli šķēršļi. Oligopolam ir raksturīgi maz pārdevēju, daudz pircēju, līdz ar to pārdevējiem ir iespēja ietekmēt cenu līmeni, mēģināt sargāt nozari no jaunpienācējiem u.c. 2012. gadā SIA "Latvija Statoil", Neste un SIA "Lukoil Baltija R" bija lielākie Latvijas degvielas mazumtirgotāji ar plašu degvielas uzpildes staciju (turpmāk – DUS) tīklu, kuru tirgus daļām bija tendence pieaugt.³

- 7 Tāpat KP secināja, ka lielākajiem degvielas mazumtirgotājiem ir komerciāla interese attīstīt savus tīklus, kas rada potenciālu konkurences spiedienu pārējiem tirgus dalībniekiem. Tuvāko sekotāju Viršu un Latvijas naftas tirgus daļām bija tendence pieaugt, tomēr 2012. gadā tie neveidoja būtisku konkurenci SIA "Latvija Statoil", Neste un SIA "Lukoil Baltija R".
- 8 No KP izvērtētajiem apvienošanās darījumiem degvielas tirgū⁴ secināts, ka degvielas tirgus kopš 2013. gada ir ievērojami attīstīties un ka:
- degvielas tirgū tiek īstenota vertikālā integrācija, proti, daļa no apvienošanās darījumiem ir notikuši starp degvielas vairumtirgotājiem un mazumtirgotājiem⁵;
 - DUS tīkli iegādājas mazās individuālās DUS⁶;
 - konkurence degvielas mazumtirdzniecības tirgū ir pieaugusi, tirgū ienākot jauniem konkurentiem (2013. gadā tirgū ienāca Gotika auto, 2016. gadā – KOOL, savukārt Statoil mainīja zīmolu uz "Circle - K") un esošajiem tirgus dalībniekiem paplašinot savu DUS tīklu un tā pārklājumu, tādējādi palielinot to pieejamību un izvēles iespējas patērētājiem⁷;
 - lai uzlabotu savu konkurētspēju, tirgus dalībnieki aktīvi paplašina piedāvājumu DUS, piedāvājot jaunus degvielas veidus, attīstot veikala piedāvājumu (piem., preču sortimenta dažādošana u.c.), paplašinot ēdināšanas iespējas un ieviešot citus pakalpojumus (piem., pieejami pakomāti u.c.)⁸.
- 9 Tāpat arī degvielas mazumtirdzniecības tirgū ienākušie jaunie tirgus dalībnieki turpina attīstīties (piemēram, 2022. gada martā Gotika auto bija 28 DUS, savukārt KOOL – 10 DUS). 26.05.2022. KP atļāva KOOL iegūt izšķirošu ietekmi pār Gotika auto aktīviem⁹, tādējādi KOOL ar laiku pārņems visas Gotika auto DUS un tās pārveidos atbilstoši KOOL standartam. Lai arī turpmāk degvielas mazumtirdzniecības tirgū būs par vienu konkurentu mazāk, paredzams, ka konkurence tirgū nemazināsies, jo apvienošanās rezultātā KOOL iegūs gandrīz trīs reizes vairāk DUS nekā šobrīd, līdz ar to pirmšķietami būs spēcīgāks konkurents pārējiem tirgus dalībniekiem nekā Gotika auto un KOOL katrs atsevišķi.
- 10 Pēc Degvielas tirgotāju asociācijas mājaslapā norādītās informācijas secināms, ka 2021. gada nogalē Latvijā bija 529 DUS.¹⁰ Katra šīs uzraudzības ietvaros aptaujātā

³ Konkurences padomes tirgus uzraudzība *Franšīzes līgumu degvielas tirgus* (analizētais periods 2011.-2013. gads), pieejams https://lemumi.kp.gov.lv/oldfiles/38/citi%2Fzinojums_fransizes_publick_gala_edited.pdf, 19. lpp.

⁴ Kopš 2015. gada KP ir izvērtējusi aptuveni 15 apvienošanās darījumus starp tirgus dalībniekiem, kas darbojas degvielas tirgū.

⁵ Skat., piem., KP 04.03.2019. lēmums Nr. 6 *Vaizga un Pirmas apvienošanās*.

⁶ Skat., piem., KP 23.11.2017. lēmums Nr. 25 *VIRŠI-A, Viršu nekustamie īpašumi un Latvijas nacionālā naftas kompānija apvienošanās*.

⁷ Konkurences padomes atskats uz 2019. gadu. Tirgus dalībnieku apvienošanās. Pieejams: <https://www.kp.gov.lv/lv/media/340/download>

⁸ Turpat.

⁹ KP 26.05.2022. lēmums Nr. 9 *KOOL Latvija un Gotika auto apvienošanās*.

¹⁰ Latvijas Degvielu tirgotāju asociācijas mājaslapas sadaļa Dati. Mazumtirdzniecības vietas 2021. gadā. Pieejams: <https://ldta.lv/dati/>

degvielas mazumtirgotāja staciju skaitu Latvijas teritorijā š.g. martā skatīt Tabulā Nr. 1.

UZŅĒMUMS	DUS SKAITS
Astarte nafta	30
Circle K	86
Latvijas nafta	46
Neste	76
VIADA	101
KOOL	17
VIRŠI	64
Gotika auto ¹¹	29
MC	8
Rietumu nafta	1

Tabula Nr. 1. KP aptaujāto degvielas mazumtirgotāju DUS skaits Latvija teritorijā (datu avots: degvielas mazumtirgotāju mājaslapas).

- 11 Valsts ieņēmumu dienests regulāri apkopo datus par mazumtirdzniecībā realizēto degvielas apjomu, tai skaitā tiek identificēti tie degvielas mazumtirgotāji, kas realizējuši vislielāko degvielas daudzumu. No KP aptaujātajiem degvielas tirgotājiem, 2021. gadā Neste mazumtirdzniecībā ir realizējusi vislielāko degvielas apjomu, 2. un 3. vietā attiecīgi ierindojas Circle K un Viada, tālāk seko Virši, Astarte nafta un Latvijas nafta. Savukārt 9. vietā ierindojas Gotika auto, bet 10. vietā – KOOL.¹² Līdz ar to ir secināms, ka apstākļi, ka degvielas mazumtirgotājam ir vislielākais DUS skaits Latvijas teritorijā, viennozīmīgi nenozīmē, ka lielais staciju skaits nodrošina vislielāko degvielas realizācijas apjomu. No tā savukārt var secināt, ka DUS pieejamība nav vienīgais faktors, kas ietekmē patērētāja izvēli uzpildīties konkrētā DUS.
- 12 Tabulā Nr. 2 ir redzamas DUS tirgus daļas Latvijā pēc 2021. gada apgrozījuma. Lielākā tirgus daļa ir Neste, kurai 2021. gada apgrozījums bija (*) [30-40] % no kopējā degvielas mazumtirdzniecības tirgus apgrozījuma. Pēc tam seko Circle K, kura tirgus daļa ir (*) [20-30] %. Virši un Viada tirgus daļas ir ļoti līdzīgas – attiecīgi (*) [10-20] % un (*) [10-20] %. Atlikušo tirgus daļu savā starpā dala Astarte, Latvijas nafta, KOOL, Gotika Auto un Rietumu nafta, kuriem attiecīgi tirgus daļas ir (*) [1-5] %, (*) [1-5]%, (*) [1-5] %, (*) [1-5] % un (*) [<1] %.

¹¹Kā jau iepriekš norādīts, tad 26.05.2022. KP atļāva KOOL iegūt izšķirošu ietekmi pār Gotika auto aktīviem, tādējādi KOOL ar laiku pārņems visas Gotika auto DUS un tās pārveidos atbilstoši KOOL standartam.

¹²Valsts ieņēmumu dienests. Degvielas aprīte 2021. gadā. Pieejams: https://www.vid.gov.lv/sites/default/files/degvielas_aprite_2021_12.pdf [aplūkots 28.06.2022.]

DUS tīkls	Neste	Circle K	Virši	Viada	Astarte	Latvijas Nafta	Kool	Gotika	Rietumu Nafta
Tirgus daļa (%)	30 %-40 %	20 %-30 %	10 %-20 %	10 %-20 %	1%- 5%	1%- 5%	1%-5%	1%-5%	<1%

Tabula Nr. 2: DUS tirgus daļas pēc 2021. gada apgrozījuma Latvijā.
(datu avots: degvielas mazumtirgotāju sniegtā informācija)

- 13 Salīdzinot KP aptaujāto degvielas mazumtirgotāju tirgus daļas 2021. gadā ar tirgus situāciju KP 2013. gada lēmumā apskatītājā laika periodā (2007. gads–2012.gada pirmie deviņi mēneši) secināms, ka vēl joprojām Circle K (2012. gadā SIA "Latvija Statoil") un Neste ir uzskatāmi par tirgus līderiem. Nestei, pēdējo desmit gadu laikā palielinot tirgus daļu par (*) [10-20] %, Circle K vairs nav absolūtais tirgus līderis. Circle K tirgus daļa pēdējo desmit gadu laikā ir samazinājusies par (*) [1-5] %, tādā veidā Circle K ir otrais lielākais degvielas mazumtirgotājs pēc apgrozījuma no pārdotās degvielas. Virši ir būtiski palielinājuši savu tirgus daļu par (*) [10-20] %, savukārt VIADA tikai par (*) [1-5] %, tādējādi Virši pēdējo desmit gadu laikā ir kļuvuši par trešo lielāko degvielas mazumtirgotāju Latvijā un līdz ar to VIADA savu pozīciju ir pazeminājusi par vienu vietu. Astarte palielinājusi savu tirgus daļu par (*) [1-5] %, savukārt Latvijas naftas tirgus daļa samazinājusies par (*) [<1] %, tādējādi Astarte ir apsteigusi Latvijas naftu. Jaunie tirgus dalībnieki – KOOL un Gotika auto – ieņem nebūtisku tirgus daļu, tas ir, katrs (*) [1-5]%, savukārt Rietumu nafta ar vienu DUS aizņem (*) [<1] % tirgus.
- 14 KP savā praksē izmanto Herfindāla-Hiršmana indeksu (turpmāk – HHI), lai kvantificētu tirgus koncentrāciju kādā konkrētajā tirgū. HHI norāda uz tirgus varas sadalījumu starp tirgus dalībniekiem. Tirgus koncentrācija ir neesoša, ja HHI ir 0, taču, ja HHI tuvojas 10 000, tad tirgus koncentrācija ir liela un liecina par monopolu konkrētajā tirgū. Izmantojot degvielas mazumtirgotāju sniegto informāciju, ir secināms, ka 2021. gadā HHI degvielas mazumtirdzniecības tirgū Latvijā ir 2382, kas norāda uz salīdzinoši brīvu un koncentrētu tirgu, tajā pašā laikā koncentrācija šajā tirgū nav augsta.
- 15 No TU pieejamiem datiem par degvielas mazumtirdzniecības situāciju tirgū šobrīd ir iespējams secināt, ka tas, salīdzinot, ar 2013. gadu, aizvien ir uzskatāms par koncentrētu. Konkurence starp degvielas mazumtirdzniecības tīkliem turpina pieaugt, jo gan tirgus dalībnieki, kas 2013. gadā skaitījās kā tirgus līderi, gan pārējie, tai skaitā jaunais tirgus dalībnieks, šobrīd turpina paplašināt savu DUS tīklu.

1.2. TIRGUS SPECIFIKA

- 16 Degvielas mazumtirdzniecības tirgum raksturīga augsta caurredzamība. Pirmkārt, tirgū piedāvātais produkts (degviela) ir viendabīgs jeb homogēns produkts un, otrkārt, degvielas mazumtirgotāju cenas ir publiski pieejamas, līdz ar to konkurentiem ir viegli sekot līdzi citu noteiktajām degvielas cenām.
- 17 Ar viendabīgu jeb homogēnu produktu saprot produktu, kurš nav aizstājams ar citiem produktiem. Gadījumā, ja šo produktu pārdod vairāki pārdevēji, tad patērētājs nejūt nekādu atšķirību starp šiem produktiem, jo pārdots tiek viens un tas pats. Pārdošanas cena ir galvenais faktors, ar ko konkurē uzņēmumi, kas ražo

un/vai pārdod homogēno produktu.¹³ Jānorāda gan, ka šobrīd degvielas mazumtirgotāji savu piedāvājumu cenšas diferencēt, piedāvājot tirgū arī degvielu ar funkcionālajām piedevām (piemēram, milesPLUS). Tomēr TU ietvaros KP uzmanību vērš tieši uz cenu kāpumu degvielai bez funkcionālajām piedevām, līdz ar to degvielas cenas ar funkcionālajām piedevām netiek apskatītas.

- 18 Degviela tiek laista aprītē Latvijas degvielas mazumtirdzniecības tirgū, ja tā atbilst noteiktiem kvalitātes kritērijiem, kas noteikti Ministru kabineta 26.06.2000. noteikumos Nr. 332 "Noteikumi par benzīna un dīzeļdegvielas atbilstības novērtēšanu". Benzīna un dīzeļdegvielas kvalitātes kritēriji atšķiras. Atbilstība normatīvajā regulējumā noteiktajiem kritērijiem ir jāapliecina ar atbilstības sertifikātu vai atbilstības apliecinājumu.
- 19 Tieši tāpat ir ar obligāto biodegvielas komponenti – degvielai var pievienot tikai tādu biodegvielu vai fosilās degvielas maisījumus ar biodegvielas saturu augstā koncentrācijā, kas atbilst Ministru kabineta 18.10.2005. noteikumu Nr. 772 "Noteikumi par biodegvielas kvalitātes prasībām, atbilstības novērtēšanu, tirgus uzraudzību un patērētāju informēšanas kārtību" ietvertajām prasībām un atbilstība prasībām ir apliecināta ar atbilstības sertifikātu vai atbilstības apliecinājumu.
- 20 No iepriekš minētā secināms, ka Latvijas tirgū ir noteikts degvielas kvalitātes standarts, tādējādi patērētājiem ir pieejama līdzīga kvalitātes degviela, kas savukārt norāda uz produkta viendabīgumu. Iepriekš minētā dēļ patērētājam ir viegli pārslēgties pie cita degvielas mazumtirgotāja, ja tā piedāvātā cena tam ir saistošāka, jo pamatā visi degvielas tirgotāji piedāvā vienu produktu.
- 21 Savukārt, ņemot vērā, ka katra degvielas mazumtirgotāja noteiktās ikdienas degvielas cenas tiek publiski norādītas katrā DUS, degvielas mazumtirgotājiem ir iespēja viegli sekot līdz konkurentu noteiktajām degvielas mazumtirdzniecības cenām un to izmaiņām, attiecīgi operatīvi reaģējot uz tām. Taču patērētājam sekot līdz degvielas mazumtirdzniecības cenu izmaiņām tirgū un secināt, kurā no DUS ir zemākā degvielas cena, ir daudz grūtāk, jo šāda informācija nav viegli pieejama. Līdz ar to veidojas asimetrija starp DUS pieejamo informāciju par konkurentu cenām un patērētājam pieejamo informāciju par degvielas cenām mazumtirdzniecības tirgū, kā rezultātā DUS atrodas izdevīgākā pozīcijā nekā patērētājs.
- 22 Tirgu caurskatāmāku padara arī tas, ka degvielas mazumtirgotāju darbības principi ir līdzīgi, tātad tiem izmaksu struktūra veidojas līdzīgi, kā rezultātā samērā precīzi ir iespējams zināt konkurentu izmaksu struktūru, aprēķināt uzcenojumu un pielāgot tam savas cenas. Tāpat arī viegli ir sekot līdz konkurentu piedāvātajām lojalitātes programmām fiziskām personām, paplašināšanās aktivitātēm, DUS izvietojumam un mārketinga kampaņām.
- 23 Kopumā secināms, ka šādos tirgus apstākļos, kad oligopoliskā tirgū tiek piedāvāts homogēns produkts un tirgus ir caurskatāms, katrs konkurents, lai varētu piedāvāt konkurētspējīgu piedāvājumu tirgū, ir maksimāli ieinteresēts vienpusēji novērot citu konkurentu ārējo uzvedību tirgū un attiecīgi reaģēt uz to. Piemēram, viena konkurenta lēmums par cenu pazemināšanu var būt kā priekšrocība konkrētajam tirgus dalībniekam tikai tad, ja pārējie konkurenti savas cenas nesamazina. Taču, ja kāds no konkurentiem izvēlas sekot konkurenta rīcībai un savu cenu pazemināt, tas var izveidot lavīnveida agresīvu konkurences cīņu (cenu karu), kuras rezultātā pastāv risks mazāk efektīvajam konkurentam izstāties no tirgus. Šādu iespējamo seku dēļ oligopolisti var izvēlēties necensties rīkoties pārāk agresīvi ar cenu politiku, bet savā starpā izvēlēties vienu no konkurentiem, pamatojoties uz kura

¹³Glossary of Industrial Organisation Economics and Competition Law, compiled by R. S. Khemani and D. M. Shapiro, commissioned by the Directorate for Financial, Fiscal and Enterprise Affairs, OECD, 1993. Pieejams: <https://stats.oecd.org/glossary/detail.asp?ID=3230>

ārējo uzvedību tirgū, reaģēt un pielāgoties tam. Par šādu izvēli nav obligāti slepeni jāvienojas. Visbiežāk tiek sekots vai nu tirgus dalībniekam, kuram tirgū ir vislielākā tirgus daļa, vai gadījumā, ja tirgus daļas ir sadalītas līdzvērtīgi, tirgus dalībniekam, kuru pārējie uzskata par zinošāko konkrētajā tirgū.

- 24 No konkurences tiesību viedokļa jānorāda, ka atbilstoši Konkurences likuma 11. panta pirmās daļas 1. punktam ir aizliegtas un kopš noslēgšanas brīža spēkā neesošas tirgus dalībnieku vienošanās¹⁴, kuru mērķis vai sekas ir konkurences kavēšana, ierobežošana vai deformēšana Latvijā, to skaitā vienošanās par tiešu vai netiešu cenu vai tarifu noteikšanu jebkādā veidā vai to veidošanas noteikumiem, kā arī par tādas informācijas apmaiņu, kura attiecas uz cenām vai realizācijas noteikumiem. Tomēr šis aizliegums atbilstoši Eiropas Savienības tiesas (turpmāk – EST) praksei neaizliedz tirgus dalībniekam pielāgoties tirgus, kurā tas darbojas, apstākļiem, ja vien šī pielāgošanās nav rezultāts kontaktiem starp tirgus dalībniekiem ar mērķi vai sekām ietekmēt esošā vai potenciālā konkurenta rīcību tirgū vai atklāt konkurentam savu plānoto rīcību, lai spētu pielāgoties situācijai tirgū.¹⁵
- 25 EST ir arī norādījusi, ka tirgus dalībniekiem ir rīcības brīvība noteikt un mainīt piedāvātās cenas, ņemot vērā konkurentu pašreizējo vai paredzamo rīcību.¹⁶ Šādu tirgus dalībnieka rīcību gan ekonomikas teorijā, gan konkurences tiesībās sauc par inteligēnto pielāgošanos un tā nav aizliegta.
- 26 Līdz ar to secināms, ka konkurences tiesībās ir aizliegta informācijas apmaiņa vai vienošanās par cenām, bet nevienā no tirgiem nav aizliegts cita konkurentu cenu monitorings, savstarpēja sekošana vai pielāgošanās cenu noteikšanā, ja tas notiek neatkarīgi, novērojot publiski pieejamās konkurentu cenas, bet savas cenas nosakot neatkarīgi. Savstarpējo sekošanu un pielāgošanos veicina arī degvielas mazumtirdzniecības tirgus struktūra Latvijā, proti, tirgus ir oligopolisks. Tajā pašā laikā, ņemot vērā degvielas mazumtirdzniecības tirgus specifiku, ir svarīgi, ka arī patērētājam ir iespēja sekot līdzīgi degvielas mazumtirgotāju noteiktajām degvielas cenām un to izmaiņām. Šāda informācija, kas būtu ātri un ērti pieejama patērētājam, iespējams, radītu konkurences spiedienu starp degvielas mazumtirgotājiem, kas savukārt stimulētu konkurēt ar zemāku degvielas cenas.

2. DEGVIELAS MAZUMTIRDZNICĪBAS CENAS VEIDOŠANĀS

- 27 Uzraudzības ietvaros KP lūdza degvielas mazumtirgotājiem sniegt informāciju par degvielas mazumtirdzniecības cenu veidojošajām komponentēm, kā arī faktoriem, kas ietekmē degvielas mazumtirdzniecības cenu. Šajā nodaļā, pamatojoties uz degvielas mazumtirgotāju sniegtajām atbildēm, kā arī publiski pieejamo informāciju, tiks detalizētāk aprakstīta degvielas mazumtirdzniecības cenas veidošanās.

2.1. DEGVIELAS MAZUMTIRDZNICĪBAS CENU VEIDOJOŠĀS KOMPONENTES

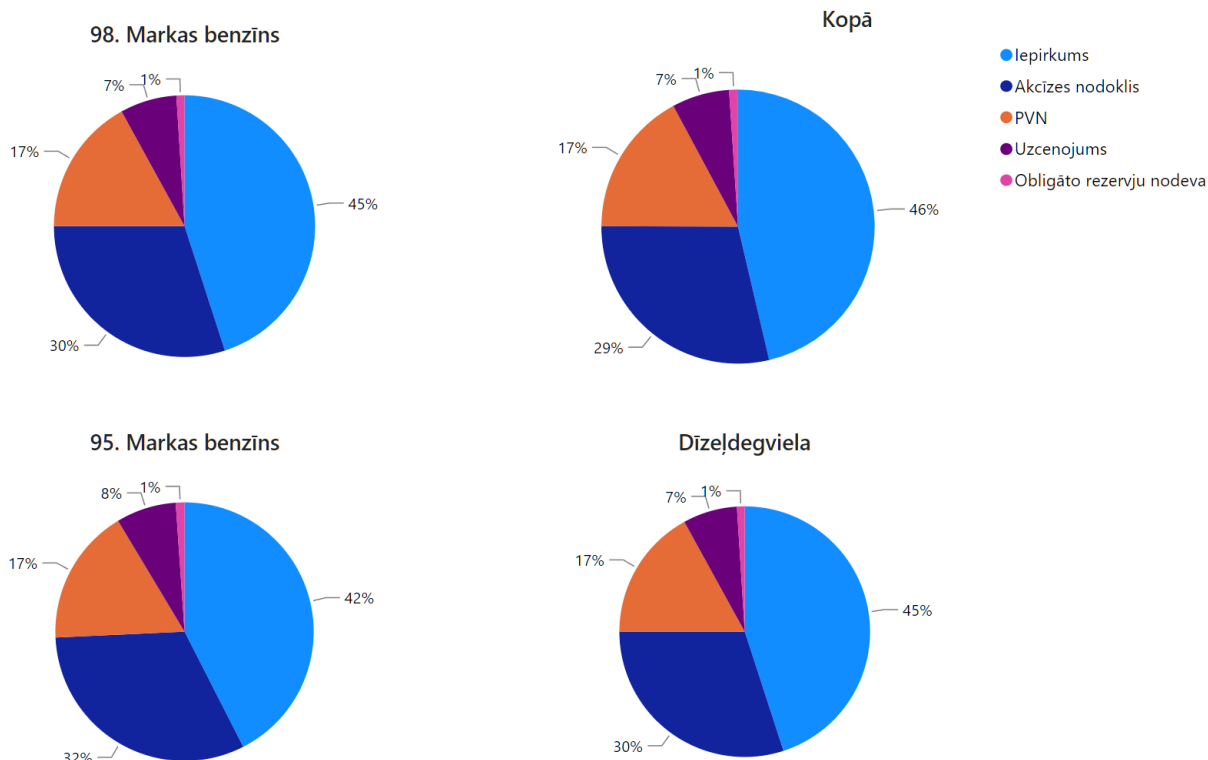
- 28 Degvielas mazumtirdzniecības cena gan benzīnam, gan dīzeļdegvielai veidojas no tādām piecām komponentēm kā:
- degvielas iepirkuma cena;

¹⁴Konkurences likuma 1. panta 11. punkts definē vienošanos kā divu vai vairāku tirgus dalībnieku līgumu vai saskaņota darbību, kurā tirgus dalībnieki piedalās, kā arī lēmumu, ko pieņēmusi tirgus dalībnieku apvienība.

¹⁵EST 16.12.1975. spriedums apvienotajās lietās C-40 līdz 48, 50, 54 līdz 56, 111, 113, 114 līdz 173, *Suiker Unie* 26. un 174. rindkopa.

¹⁶EST 14.07.1972. spriedums lietā C-48/69, *Imperial Chemical Industries*, 118. rindkopa.

- akcīzes nodoklis;
- pievienotās vērtības nodoklis;
- obligāto rezervju nodeva;
- degvielas uzcelojums.

Grafiks Nr. 1: Degvielas mazumtirdzniecības cenas struktūra
(datu avots: degvielas mazumtirgotāju sniegtā informācija)

- 29 Grafikā Nr. 1 attēlota degvielas mazumtirdzniecības struktūra gan kopā, gan arī atsevišķi par katru no degvielas veidiem. Lielāko daļu (46 %) no degvielas mazumtirdzniecības cenas veido degvielas iepirkuma cena – dīzeļdegvielai un 98. markas benzīnam tie ir 45 % no kopējās cenas, savukārt 95. markas benzīnam – 42 % no kopējās cenas. Otra lielākā komponente (29 %) degvielas mazumtirdzniecības cenā ir akcīzes nodoklis – dīzeļdegvielai un 98. markas benzīnam tā sastāda 30 % no kopējās cenas, savukārt 95. markas benzīnam 32 %. Nākamo lielāko komponenti veido pievienotās vērtības nodoklis, kas sastāda 17 % no kopējās cenas. Degvielas mazumtirgotāju noteiktais uzcelojums degvielai veido 7 % no kopējās degvielas mazumtirdzniecības cenas – dīzeļdegvielai un 98. markas benzīnam 7 %, bet 95. markas benzīnam 8 %. Vismazākā komponente, kas veido 1 % no degvielas mazumtirdzniecības cenas, ir obligāto rezervju nodeva.
- 30 Degvielas mazumtirgotājiem no šīm komponentēm primāri ir iespējams ietekmēt tikai vienu – degvielas uzcelojumu. Atbilstoši degvielas mazumtirgotāju sniegtajai informācijai ar degvielas uzcelojumu tiek saprasta ne vien mazumtirgotāja peļņa no degvielas realizēšanas, bet arī visas mazumtirgotāja izmaksas, kas rodas degvielas realizēšanas ietvaros: loģistikas un degvielas piegādes, administratīvās, DUS uzturēšanas, degvielas kvalitātes noteikšanas un/vai citas ar DUS apsaimniekošanu saistītas izmaksas. Šīs izmaksas degvielas mazumtirgotājs var ietekmēt, piemēram, nosakot, vai konkrētā DUS ir pilna servisa stacija vai pašapkalpošanās stacija, stacijas lielumu, modernizācijas pakāpi, kā arī citus ar DUS apsaimniekošanu saistītus izdevumus. Tāpat degvielas mazumtirgotāji var brīvi noteikt degvielas uzcelojumu, tomēr tajā pašā laikā uzcelojuma lielums

ietekmē degvielas mazumtirdzniecības konkurētspēju, līdz ar to tam ir jābūt samērīgam. Vienlaikus, lai arī degvielas mazumtirgotājam ir tieša ietekme uz šo komponenti, tā veido nebūtisku daļu (7 %) no kopējās degvielas mazumtirdzniecības cenas.

- 31 Procentuāli lielāko daļu no degvielas cenas (93 %) veido komponentes, kuras degvielas mazumtirgotājam ir ievērojamāki sarežģītāk ietekmēt, kā, piemēram, degvielas iepirkuma cena vai akcīzes nodoklis.
- 32 Degvielas iepirkuma cenas aprēķins tiek noteikts līgumā, ko degvielas mazumtirgotājs slēdz ar degvielas vairumtirgotāju par degvielas iegādi. Degvielas iepirkuma cenas aprēķinā galvenais no faktoriem ir degvielas biržas cena, līdz ar to, pieaugot benzīna vai dīzeļdegvielas biržas cenai, pieaug arī degvielas iepirkuma cena. Degvielas biržas cena ir faktors, ko degvielas mazumtirgotājs nevar ietekmēt, bet degvielas iegādes līguma ietvaros pastāv iespēja vienoties ar piegādātāju par apjoma atlaidēm, tas ir, iegādājoties konkrētu apjomu degvielas, par katru nākamo iegādāto degvielas tonnu var tikt piemērota atlaide.
- 33 Tāpat jāņem vērā, ka Latvijā degvielas vairumtirdzniecības tirgus ir oligopolistisks (ierobežots skaits piegādātāju, no kā degvielu iegādāties). Līdz ar to, pirmkārt, rodas situācija, ka vairumtirgotājiem ir iespēja ietekmēt cenas. Otrkārt, kā to apliecina TU ietvaros iegūtā informācija, atsevišķi degvielas mazumtirgotāji iepērk degvielu no vieniem un tiem pašiem vairumtirgotājiem, kas nozīmē, ka degvielas iepirkuma cena tiek aprēķināta pēc vienādām vai līdzīgām formulām, tiek noteiktas vienāda vai līdzīga apmēra vairumtirgotāju prēmijas, kas ir viens no degvielas mazumtirdzniecības cenas aprēķina formulas elementiem, un kopumā līgumā var tikt piemēroti līdzīgi līguma nosacījumi, piemēram, attiecībā uz apjoma atlaidēm. Līdz ar to var veidoties situācija, ka ir maza starpība starp degvielas iepirkuma cenām dažādiem degvielas mazumtirgotājiem, kas savukārt tieši ietekmē degvielas mazumtirdzniecības cenu, ņemot vērā, ka iepirkuma cena veido 46 % no degvielas mazumtirdzniecības cenas.
- 34 Savukārt pārējās degvielas mazumtirdzniecības cenu veidojošās komponentes – akcīzes nodokli, pievienotās vērtības nodokli un obligāto rezervju nodevu, kas kopā veido 47 % no degvielas mazumtirdzniecības cenas – nosaka valsts. Līdz ar to valsts nodokļu politikai ir būtiska ietekme uz degvielas mazumtirdzniecības cenu, un tieši atšķirīgā nodokļu politika dažādās valstīs ir pamatā tam, ka ir iespējams novērot degvielas mazumtirdzniecības cenu atšķirības.
- 35 Eiropas Savienības (turpmāk – ES) līmenī ir noteikta minimālā akcīzes nodokļa likme – benzīnam 0,359 EUR/l, bet dīzeļdegvielai 0,330 EUR/l.¹⁷
- 36 Atbilstoši likuma "Par akcīzes nodokli" 14. panta pirmās daļas 1., 2., un 3. punktam akcīzes nodoklis Latvijā benzīnam ir 509 EUR par 1000 litriem jeb 0,509 EUR/l, savukārt dīzeļdegvielai tie ir 414 EUR par 1000 litriem jeb 0,414 EUR/l. Salīdzinājumam – Lietuvā akcīzes likme benzīnam ir 0,466 EUR/l, bet dīzeļdegvielai 0,372 EUR/l, savukārt Igaunijā akcīzes likme benzīnam ir 0,563 EUR/l, bet dīzeļdegvielai 0,372 EUR/l.
- 37 Salīdzinot akcīzes nodokļa likmes Latvijā, Lietuvā un Igaunijā, secināms, ka Latvijā dīzeļdegvielai ir visaugstākā akcīzes nodokļa likme, tas ir, tā ir par 10,14 % augstākā nekā kaimiņvalstīs. Savukārt akcīzes nodokļa likme benzīnam ir par 8,4 % augstāka nekā Lietuvā, bet par 9,5 % zemāka nekā Igaunijā.
- 38 Arī pievienotās vērtības nodoklim ir noteikta pieļaujamā zemākā likme ES – 15 %.¹⁸

¹⁷Padomes 27.10.2003. Direktīva 2003/96/EK, kas pakārto Kopienas noteikumus par nodokļu uzlikšanu energoproduktiem un elektroenerģijai, 1. pielikums

¹⁸Padomes 28.11.2006. Direktīva 2006/112/EK par kopējo pievienotās vērtības nodokļa sistēmu, 97. pants

- 39 Savukārt no Pievienotās vērtības nodokļa likuma 41. panta pirmās daļas 1. punkta izriet, ka, pārdodot degvielu mazumtirdzniecībā, pievienotās vērtības nodoklis ir 21 %. Lietuvā tas arī ir 21 %, savukārt Igaunijā –20 %. Papildus jāņem vērā, ka pievienotās vērtības nodoklis tiek rēķināts no summas, ko veido pārējās piecas komponentes, līdz ar to, palielinoties kādai no komponentēm, pieaug arī pievienotās vērtības komponente un arī degvielas mazumtirdzniecības cena kopumā. Tā kā pievienotās vērtības nodoklis tiek aprēķināts kā daļa no cenas, tad pievienotās vērtības nodoklis pieaug lineāri kopā ar cenu, ko var sīkāk apskatīt grafikā Nr. 10.
- 40 Obligāto rezervju nodevas apmērs noteikts Ministru kabineta 14.06.2011. noteikumos Nr. 450 "Noteikumi par valsts naftas produktu rezervju apmēru, kādā maksājama valsts nodeva par drošības rezervju uzturēšanu, kā arī tās aprēķināšanas maksāšanas un administrēšanas kārtību" 5. punktā, proti, tie ir 19,30 EUR par 1 tonnu jeb 0,019 centi par litru degvielas.
- 41 Lai arī dīzeļdegvielas un benzīna mazumtirdzniecības cenu veidojošās komponentes ir vienas un tās pašas, atšķirība cenās starp dīzeļdegvielu un benzīnu saistīta ar to, ka katram degvielas veidam ir atšķirīga iepirkuma cena, kā arī tiek piemērotas atšķirīgas akcīzes nodokļa likmes.

2.2. DEGVIELAS MAZUMTIRDZNICĪBAS CENU IETEKMĒJOŠIE FAKTORI

- 42 Degvielas mazumtirdzniecības cena ir ne tikai atkarīga no iepriekš minētajām komponentēm, bet to ietekmē arī dažādi citi faktori, kas tieši vai netieši izriet no degvielas mazumtirdzniecības cenu veidojošajām komponentēm. Šo faktoru dēļ ir novērojamas degvielas mazumtirdzniecības cenas atšķirības vienas dienas laikā gan vienā konkrētā DUS, gan viena tīkla DUS, kas atrodas dažādos reģionos Latvijas teritorijā, gan starp dažādu tīklu DUS.
- 43 Degvielas mazumtirgotāji kā degvielas mazumtirdzniecības cenu ietekmējošos faktorus visbiežāk minēja:
- degvielas biržas cenu;
 - degvielas biokomponentes biržas cenu;
 - valūtas kursu (ASV dolārs (USD) pret EUR);
 - DUS atrašanās vietu.
- 44 Jānorāda, ka nevis naftas biržas cenai ir ietekme uz degvielas mazumtirdzniecības cenu, bet tā ir tieši atkarīga no naftas produktu – benzīna un dīzeļdegvielas - cenas biržā. Nafta ir degvielas izejviela, kas, protams, attiecīgi ietekmē benzīna un dīzeļdegvielas biržas cenu, tomēr degvielas ražotāji un vairumtirgotāji degvielas iepirkuma cenu nosaka tieši pēc benzīna un dīzeļdegvielas biržas cenām, ko apkopo aģentūra "Platts".
- 45 "Platts" ir analītiskā aģentūra, kas katru dienu apkopo un publicē aktuālās un reālās cenas naftai un naftas produktiem pēc noteiktiem piegādes nosacījumiem, apjomiem un standarta produktu specifiskajām. Biržas cena tiek noteikta vienu reizi dienā, ņemot vērā iepriekšējās dienas reālos darījumus tirgū.¹⁹
- 46 Līdzīgi kā ar jebkuru produktu, kas kotējas biržā, arī benzīna un dīzeļdegvielas biržas cenas ietekmē pieprasījums un piedāvājums pēc šiem produktiem. Savukārt pieprasījumu un piedāvājumu var ietekmēt gan ģeopolitiski notikumi, gan klimata pārmaiņas, ražošanas un citi faktori (piemēram, pandēmija), kuru rezultātā samazinās vai palielinās pieprasījums pēc konkrētā produkta un/vai tiek

¹⁹Skat: https://www.calculatormiles.com/files/degvielas_cenas_veidosanas.pdf, 3. lpp

apgrūtināta piekļuve naftas produktu izejvielām un līdz ar to arī produkta piegāde tirgum.²⁰

- 47 Tādēļ likumsakarīga ir gan degvielas, gan degvielas izejvielas naftas cenas celšanās biržā tieši pēc š.g. 24. februāra, tas ir, pēc Krievijas iebrukuma Ukrainā. ES, reaģējot uz Krievijas iebrukumu Ukrainā, jau februāra beigās vienojās par pirmajām sankcijām pret Krieviju, kas cita starpā skāra arī enerģētikas nozari.²¹ Tāpat turpmākajās nedēļās naftas cenu ietekmēja prognozes par iespējamām sankcijām, kas tieši skartu naftas importu no Krievijas.²² Turpmākajos mēnešos ES ieviesa arvien jaunas un plašākas sankcijas pret Krieviju, maija beigās vienojoties, ka sestā sankciju pakete tieši attieksies uz naftas un jēlnaftas importu no Krievijas.²³
- 48 Atbilstoši Ekonomikas ministrijas sniegtajai informācijai lielākā daļa dīzeļdegvielas 2021. gadā tika importēta no Mažeikū rūpnīcas Lietuvā (56 %) un Somijas (29 %), taču šī dīzeļdegviela tiek ražota, izmantojot no Krievijas importētus naftas produktus. Tajā pašā laikā 10 % dīzeļdegvielas (kā galaprodukts) tika importēti no Krievijas. Savukārt, lai arī 2021. gadā benzīns Latvijā netika importēts no Krievijas, bet gan lielākā daļa benzīna tika importēta no Lietuvas (65 %) un Somijas (30 %), taču līdzīgi kā ar dīzeļdegvielu, arī benzīna gadījumā tā ražošanai tiek izmantoti no Krievijas importēti naftas produkti.²⁴
- 49 No iepriekš minēta secināms, ka Latvija netieši ir atkarīga no Krievijas naftas produktiem, līdz ar to ģeopolitiskie notikumi ir ietekmējuši ne vien naftas un degvielas biržas cenas, bet arī naftas izejvielu pieejamību degvielas ražotājiem un/vai vairumtirgotājiem, no kuriem, savukārt, Latvijas degvielas mazumtirgotāji iepērk degvielu. Turpretī, samazinoties izejvielu pieejamībai, kamēr notiek pārorientēšanas uz citu piegādātāju izejvielām, pieaug arī produkta biržas cena. Šī ziņojuma 3.5. apakšnodalā tiek aprakstīta iespējamā izejvielu piegādātāju maiņas ietekme uz degvielas mazumtirdzniecības cenu.
- 50 Attiecībā uz degvielas biržas cenām arī norādāms, ka tās ir viens no galvenajiem faktoriem, kuru dēļ konkrēta degvielas mazumtirgotāja DUS vienas dienas laikā degvielas mazumtirdzniecības cena var mainīties vairākkārt. Proti, daļa no degvielas mazumtirgotājiem norādījuši, ka savā darbībā tie seko līdzīgi degvielas biržas cenu izmaiņām dienas laikā, un, ja ir novērojamas būtiskas izmaiņas degvielas biržas cenā, tad attiecīgi tajā pašā dienā tiek veiktas izmaiņas degvielas mazumtirdzniecības cenā. Tik strauja reakcija uz degvielas biržas cenu izmaiņām ir novērojama iepriekš minētās degvielas mazumtirdzniecības cenas un degvielas biržas cenas saistības dēļ. Līdz ar to, ja biržas cenai ir tendence pieaugt, tad tiek secināts, ka arī nākamā degvielas iepirkuma cena pieaugs, kas savukārt motivē degvielas mazumtirgotāju pacelt degvielas mazumtirdzniecības cenu.

²⁰Oil and petroleum products explained: Oil prices and outlook. Pieejams: <https://www.eia.gov/energyexplained/oil-and-petroleum-products/prices-and-outlook.php> [aplūkots 17.06.2022.]

²¹Hronoloģisks pārskats: ES ierobežojošie pasākumi, kas saistībā ar Ukrainu ir pieņemti pret Krieviju. Pieejams: [https://www.consilium.europa.eu/lv/policies/sanctions/restrictive-measures-against-russia-over-ukraine/](https://www.consilium.europa.eu/lv/policies/sanctions/restrictive-measures-against-russia-over-ukraine/history-restrictive-measures-against-russia-over-ukraine/) [aplūkots 17.06.2022.]

²²West feeling impact of Russia sanctions too as oil and gas prices soar. Pieejams: <https://www.theguardian.com/business/2022/mar/07/west-impact-russia-sanctions-oil-gas> [aplūkots 17.06.2022.]

²³Eiropadomes ārkārtas sanāksme, 2022. gada 30. un 31. maijs. Pieejams: <https://www.consilium.europa.eu/lv/meetings/european-council/2022/05/30-31/> [aplūkots 17.06.2022.]

²⁴Ekonomikas ministrijas un Konkurences padomes 25.03.2022. sagatavotais informatīvais ziņojums Ministru kabinetam "Par degvielas cenu kāpumu un iespējamajiem risinājumiem".

- 51 Degvielas iepirkuma cenas aprēķinā tiek ņemta vērā arī degvielas biokomponentes biržas cena. Biodegviela tiek pievienota kā piedeva uz naftas bāzes radītai degvielai, lai samazinātu kaitīgo gāzu emisijas.²⁵ Līdz šim no Ministru kabineta 26.06.2000. noteikumu Nr. 332 "Noteikumi par benzīna un dīzeļdegvielas atbilstības novērtēšanu" 8.¹, 8.², 9.¹ punktiem izrietēja, ka 95. markas benzīnu un dīzeļdegvielu ir atļauts realizēt tikai tad, ja benzīnam ir pievienots bioetanol, savukārt dīzeļdegvielai – bioetanolu piejaukums. 14.06.2022. Ministru kabinets pieņēma lēmumu²⁶ atteikties no obligātās biodegvielas piejaukuma prasības laika periodā no 01.07.2022. līdz 31.12.2023. ar mērķi samazināt degvielas mazumtirdzniecības cenu un noteikt, ka šajā laika posmā biodegvielas piejaukuma pievienošana degvielai ir brīvprātīga.
- 52 Lai arī no 01.07.2022. biodegvielas pievienošana degvielai vairs nav obligāta prasība, bet gan degvielas mazumtirgotāja brīvprātīga izvēle, TU ietvaros apskatītajā laika periodā, kad degvielas cena Latvijā pieauga visstraujāk, šāda prasība attiecībā uz benzīna realizēšanu bija spēkā. Līdzīgi kā ar degvielas biržas cenām, arī degvielas vairumtirgotāji, aprēķinot biodegvielas iepirkuma cenu, kā vienu no formulas elementiem ņem vērā aģentūras "Platts" publicēto biokomponentes biržas cenu. Uz biokomponentes biržas cenu ir attiecināms šī ziņojuma 46. rindkopā secinātais par degvielas biržas cenu, proti, arī biokomponentes biržas cena ir atkarīga no pieprasījuma un piedāvājuma pēc konkrētā produkta.
- 53 Attiecībā uz to, ka prasība pēc biodegvielas pievienošanas degvielai vairs nav obligāta, jāņem vērā, ka vairums degvielas mazumtirgotāju līgumus ar biodegvielas vairumtirgotājiem/ražotājiem slēdz uz vienu kalendāro gadu, līdz ar to pastāv iespējamība, ka degvielas mazumtirgotājam nevar atteikties no šiem līgumiem un līdz ar to no biodegvielas pievienošanas degvielai, un rezultātā līdz pat šī gada beigām biodegvielas biržas cenas svārstības var ietekmēt degvielas mazumtirdzniecības cenu.
- 54 Tā kā degviela un biodegviela biržā tiek kotēta ASV dolāros, savukārt degvielas mazumtirdzniecības cena Latvijā tiek noteikta eiro, tad likumsakarīgi, ka valūtas kursa svārstības (ASV dolārs (USD) pret EUR) netieši ietekmē degvielas mazumtirdzniecības cenu. Šī ziņojuma 3.3. apakšnodalījumā tiek apskatīta degvielas mazumtirdzniecības cenas korelācija ar valūtas kursa svārstībām.
- 55 Nozīmīgs faktors, no kura izriet dažādi degvielas mazumtirdzniecības cenu ietekmējoši apakšfaktori, ir DUS atrašanās vieta. Pirmkārt, no DUS atrašanās vietas ir atkarīgas loģistikas izmaksas, kas saistītas ar degvielas piegādi līdz konkrētam DUS. Jo DUS atrodas tālāk no degvielas saņemšanas vietas, jo lielākas ir loģistikas izmaksas, kas, savukārt, atspoguļojas degvielas mazumtirdzniecības cenā. Tāpat arī degvielas transportēšanu ietekmē degvielas cenu kāpums.
- 56 Otrkārt, kā jau 1. nodaļā minēts, degvielas tirgus ir caurskatāms un konkurence tajā pamatā veidojas lokālā līmenī. Līdz ar to no DUS atrašanās vietas ir atkarīgs, kā konkrētais degvielas mazumtirgotājs pielāgos savu rīcību tirgū. Ja netālu no konkrēta DUS atrodas arī citu konkurentu DUS, *ceteris paribus* (pieņemot, ka viss pārējais tiek turēts nemainīgs), cenas būs zemākas nekā situācijā, kad netālu no attiecīgās DUS neatrodas neviens konkurents. Turklāt būtiska nozīme ir tam, cik tālu atrodas konkurents no attiecīgās DUS. Šāds secinājums izriet arī no pētījuma par degvielas cenu noteikšanas stratēģijām degvielas mazumtirdzniecības tirgos. Proti, konkrētā pētījuma ietvaros tika gūti pierādījumi tam, ka jo tuvāk konkurents atrodas konkrētai DUS, jo zemāka cena būs šajā stacijā. Turklāt, jo vairāk konkurentu būs tuvumā konkrētajai DUS, jo zemāka būs konkrētā DUS piedāvātā

²⁵Kas ir biodegviela? Pieejams: <https://ldta.lv/sectors/biodegviela/> [aplūkots 17.06.2022.]

²⁶Skatīt Ministru kabineta 14.06.2022. sēdes protokola 37. paragrāfu. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/333312-ministru-kabineta-sedes-protokols>

degvielas mazumtirdzniecības cena. Tajā pašā laikā tika secināts, ka katra jauna konkurenta ienākšana nesamazina degvielas mazumtirdzniecības cenu vienādā apmērā, tas ir, pirmā konkurenta ienākšana lokālajā degvielas mazumtirdzniecības tirgū atstāj lielāku ietekmi nekā nākamā konkurenta ienākšana.²⁷

- 57 Treškārt, kā norādījuši daži no degvielas mazumtirgotājiem no DUS atrašanās vietas ir atkarīgs arī tas, kādi klienti tiek apkalpoti un kāds kopumā ir pieprasījums pēc degvielas. Dzīvojamajos rajonos degvielu uzpilda galvenokārt privātie transportlīdzekļi, kuriem visbiežāk tiek piemērota mazāka atlaide nekā juridiskām personām, un līdz ar to DUS, kas atrodas dzīvojamajos rajonos, degvielas mazumtirdzniecības cena, kas redzama uz piloniem, būs zemāka. Savukārt industriālajos rajonos, piemēram, ostu tuvumā, uz lielajiem autoceļiem ārpus pilsētām, degvielas mazumtirdzniecības cena uz piloniem ir augstāka, jo tajās galvenokārt uzpildās un par degvielu norēķinās juridiskās personas saskaņā ar līguma noteikumiem. Tāpat arī jāņem vērā, ka pieprasījums kā tāds ietekmē degvielas mazumtirdzniecības cenu – vietās, kur pieprasījums pēc degvielas būs augstāks, piemēram, DUS, kas atrodas pie intensīvas satiksmes ceļiem, būs arī augstāka degvielas mazumtirdzniecības cena nekā vietās, kur pieprasījums pēc degvielas būs mazāks.
- 58 Ar DUS atrašanās vietu saistīti pieprasījuma un piedāvājuma faktori ir viens no galvenajiem iemesliem, kādēļ ir novērojamas cenu atšķirības starp viena tīkla DUS dažādos Latvijas reģionos vai pat lokāli vienas pilsētas ietvaros. Tāpat konkurentu cenas lokālajā tirgū ietekmē arī to, kā vienas dienas laikā degvielas mazumtirdzniecības cena var mainīties, jo notiek pielāgošanās konkurentu cenām, kas visbiežāk izpaužas kā zemākas cenas piedāvāšana un/vai konkrētas cenu starpības ievērošana. Līdz ar to, ja lokālajā degvielas mazumtirdzniecības tirgū viena DUS veiks cenu maiņu, pastāv liela iespējamība, ka pārējie lokālie konkurenti "pielāgosies", pat ja iepriekš būs jau veikuši dienas degvielas cenu nomaiņu.
- 59 Attiecībā uz cenu atšķirībām starp viena tīkla DUS dažādos Latvijas reģionos jānorāda, ka gan no KP novērojumiem tirgū, gan degvielas mazumtirgotāju atbildēm izriet, ka laikā, kad degvielas cenas piedzīvoja strauju kāpumu, atsevišķi degvielas mazumtirgotāji (piemēram, Circle K, Neste, VIADA) pieņēma lēmumu visās sava tīkla DUS noteikt vienādas cenas. Šāda izvēle atbilstoši mazumtirgotāju skaidrojumam tika veikta, jo degvielas iepirkuma cenu izmaiņām bija grūti sekot līdz – tās bija straujas un neprognozējamas.
- 60 No atsevišķām degvielas mazumtirgotāju atbildēm ir iespējams apkopot arī citus, degvielas mazumtirdzniecības cenu ietekmējošus faktoros, kuriem ietekme uz degvielas gala cenu ir mazāka nekā līdz šim apskatītajiem faktoriem. Tie ir:
- degvielas vairumtirgotāju noteiktais uzcenojums jeb prēmijas, kas ir degvielas un biodegvielas iepirkuma cenu aprēķina formulas sastāvdaļas, līdz ar to tieši ietekmē degvielas mazumtirdzniecības cenu;
 - DUS plānotā degvielas pārdošanas apjoma izpilde. Gadījumā, ja ir paredzams, ka plānotais apjoms, kas izriet no degvielas pārdošanas plāna, netiks sasniegts, tiek apsvērta iespēja samazināt degvielas mazumtirdzniecības cenu;
 - naftas biržas cenas tendence, kas norāda uz to, vai (ar nobīdi laikā) degvielas biržas cenas paaugstināsies vai pazemināsies;
 - DUS uzturēšanas izmaksas, tai skaitā, vai konkrētā DUS ir pilna servisa DUS vai arī automātiskā DUS. Pilna servisa stacijā degviela, visticamāk, būs dārgākā nekā automātiskajā DUS;

²⁷Jaureguiberry J. An Analysis of Strategic Price Setting in Retail Gasolin Markets. Pardee RAND Graduate School, 2010, p. 15-16. Pieejams: https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/rgs_dissertations/2010/RAND_RGSD269.pdf

- degvielas multifunkcionālās piedevas cena. Lai arī tās pievienošana nav obligāta, atsevišķi degvielas mazumtirgotāji izvēlas šo piedevu pievienot, tomēr, kā norāda mazumtirgotāji, ietekme uz degvielas mazumtirdzniecības cenu nav būtiska;
- degvielas temperatūra un blīvums, no kā ir atkarīgs litru daudzums 1 tonnā dīzeldegvielas. Mainoties degvielas temperatūrai, notiek izmaiņas arī degvielas blīvumā, tādēļ var rasties atšķirības starp iepirktās un pārdotās degvielas daudzumu litros, taču ietekme uz degvielas mazumtirdzniecības cenu ir nebūtiska.

2.3. DEGVIELAS MAZUMTIRGOTĀJU PIEMĒROTĀS ATLAIDES

- 61 Degvielas mazumtirdzniecībā ir raksturīgi piedāvāt dažādas lojalitātes programmas un atlaides ar mērķi piesaistīt jaunus klientus savam DUS tīklam un noturēt esošos, kā rezultātā degvielas cena par litru, kas ir redzama uz piloniem vai degvielas sūkņa, var neatspoguļot to, kāda klientam ir gala cena.
- 62 Arī visi degvielas mazumtirgotāji, no kuriem KP ieguva informāciju TU ietvaros, saviem klientiem piedāvā lojalitātes sistēmas. Primāri tiek izdalītas lojalitātes sistēmas fiziskām personām un juridiskām personām jeb biznesa klientiem.
- 63 Atlaides lojalitātes sistēmu ietvaros fiziskām personām ir publiski zināmas (tiek publicētas degvielas mazumtirgotāju mājaslapās, kā arī DUS ir pieejama informācija par atlaižu apmēriem), un tās tiek aprēķinātas no degvielas mazumtirdzniecības cenām.
- 64 Apskatot KP aptaujāto degvielas mazumtirgotāju lojalitātes atlaižu sistēmu piedāvājumu, secināms, ka atlaides š.g. martā variēja diapazonā no 2 līdz 6 centiem par katru nopirkto degvielas litru. Atlaide var būt atkarīga gan no iegādātā degvielas apjoma kādā noteiktā laika posmā (sasniežot konkrētu iegādes apjomu noteiktajā laika posmā, atlaide tiek palielināta), gan no konkrētajā uzpildē iegādātā degvielas apjoma. Atlaide var būt arī fiksēta un neatkarīga no iegādātā degvielas apjoma, kā arī fiksēta, bet atkarīga no tā, kurā DUS notiek uzpilde un/vai klientam ir attiecīgā lojalitātes karte, ar kuru sadarbojas konkrētais degvielas mazumtirgotājs.
- 65 Fizisko personu lojalitātes sistēmu ietvaros periodiski tiek veiktas arī dažādas kampaņas, piemēram, nedēļas nogalēs nosakot lielākus atlaižu apmērus par katru uzpildīto degvielas litru.
- 66 Savukārt atlaižu apmērs juridiskām personām nav publiski zināms un tiek noteikts individuāli, savstarpēji vienojoties un ņemot vērā patērēto degvielas apjomu, klienta vēlmes, darbības specifiku, maksātspējas novērtējumu. Juridiskas personas var izvēlēties slēgt priekšapmaksas vai pēcapmaksas līgumus.
- 67 Secināms, ka degvielas mazumtirgotājam ir viegli sekot līdzi konkurentu īstenotajām lojalitātes sistēmām un piemērotajām atlaidēm fiziskām personām, ņemot vērā, ka šī informācija ir publiska. Tādējādi arī ir iespēja pielāgot savas lojalitātes sistēmas un to ietvaros piemērojamās atlaides.
- 68 Attiecībā uz juridiskajām personām piemērojamajām atlaidēm var secināt, ka, lai gan tās nav publiski pieejamas, tomēr pastāv iespēja, ka, ņemot vērā tirgus specifiku un to, ka pārsvarā atlaides noteikšanā tiek ņemti vērā līdzīgi faktori, ir iespējams aptuveni nojaust konkurentu piemērojamo atlaižu lielumu klientiem.

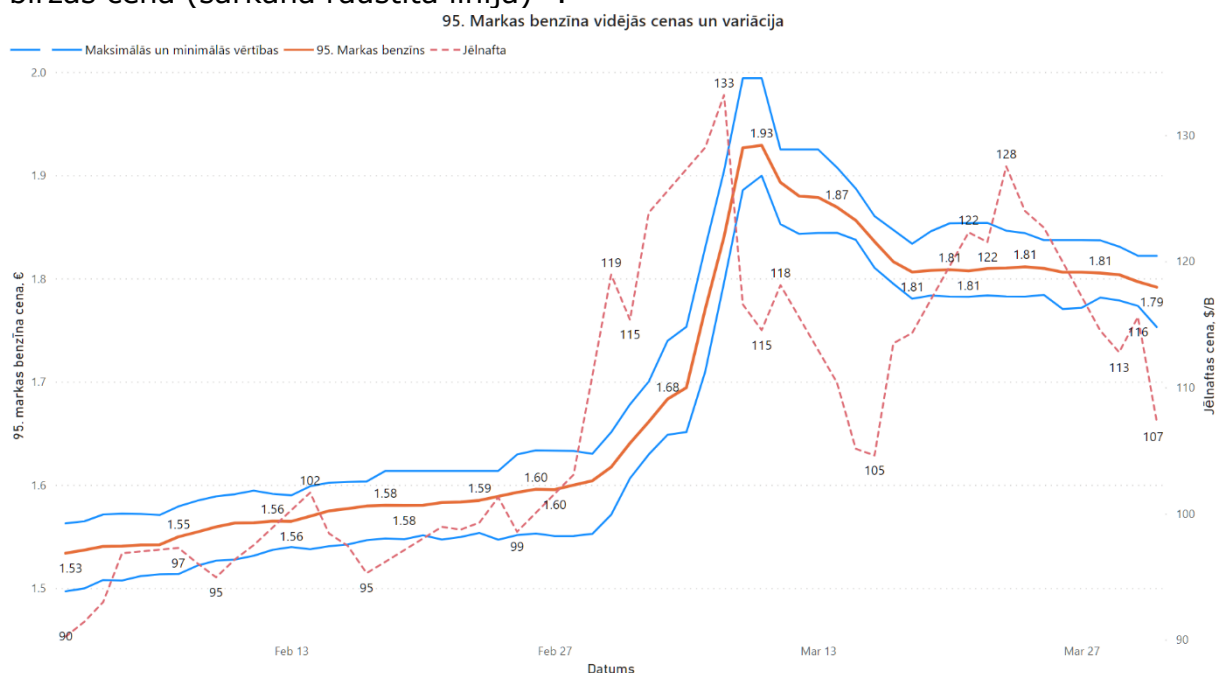
3. DEGVIELAS MAZUMTIRDZNICĪBAS CENAS STRAUJĀ KĀPUMA ANALĪZE

- 69 TU ietvaros KP no aptaujātajiem degvielas mazumtirgotājiem ieguva datus par pārdoto degvielu laikā posmā no 01.02.2022. līdz 31.03.2022. KP veica iegūto

datu analīzi, izvērtējot tirgus dalībnieku piemērotās vidējās degvielas mazumtirdzniecības cenas saistību (korelāciju) ar (1) naftas biržas cenu, (2) degvielas iepirkuma cenu un (3) ASV dolāra kursu pret eiro. Tāpat tika analizēts degvielas vidējais uzcelojums un pieprasījuma ietekme uz degvielas mazumtirdzniecības cenu.

3.1. DEGVIELAS MAZUMTIRDZNICĪBAS CENAS KORELĀCIJA AR NAFTAS BIRŽAS CENU

- 70 Grafikā Nr. 2 ir attēlota 95. markas benzīna vidējās mazumtirdzniecības cena (oranžās krāsas līnija) un cenas variācija jeb degvielas mazumtirgotāju piemērotā minimālā un maksimālā cena konkrētajā dienā (zilās krāsas līnija), kā arī naftas biržas cena (sarkanā raustītā līnija)²⁸.

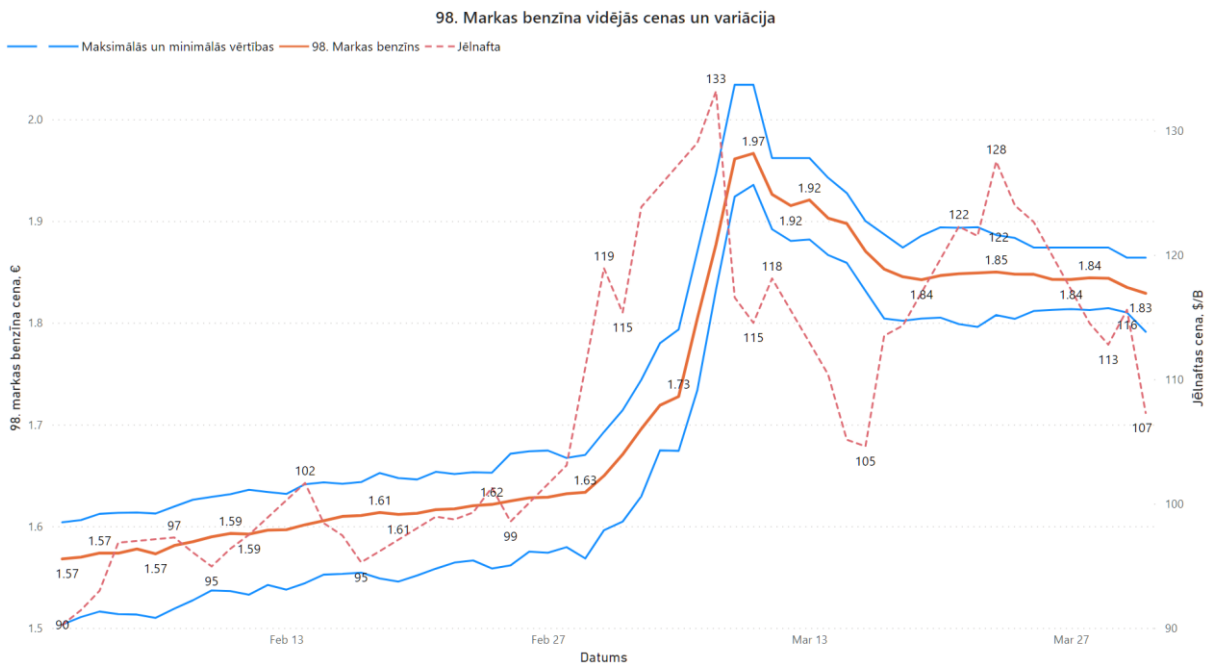

Grafiks Nr. 2: 95. markas benzīna vidējās mazumtirdzniecības cenas korelācija ar naftas biržas cenu.

(datu avots: degvielas mazumtirgotāju sniegtā informācija)

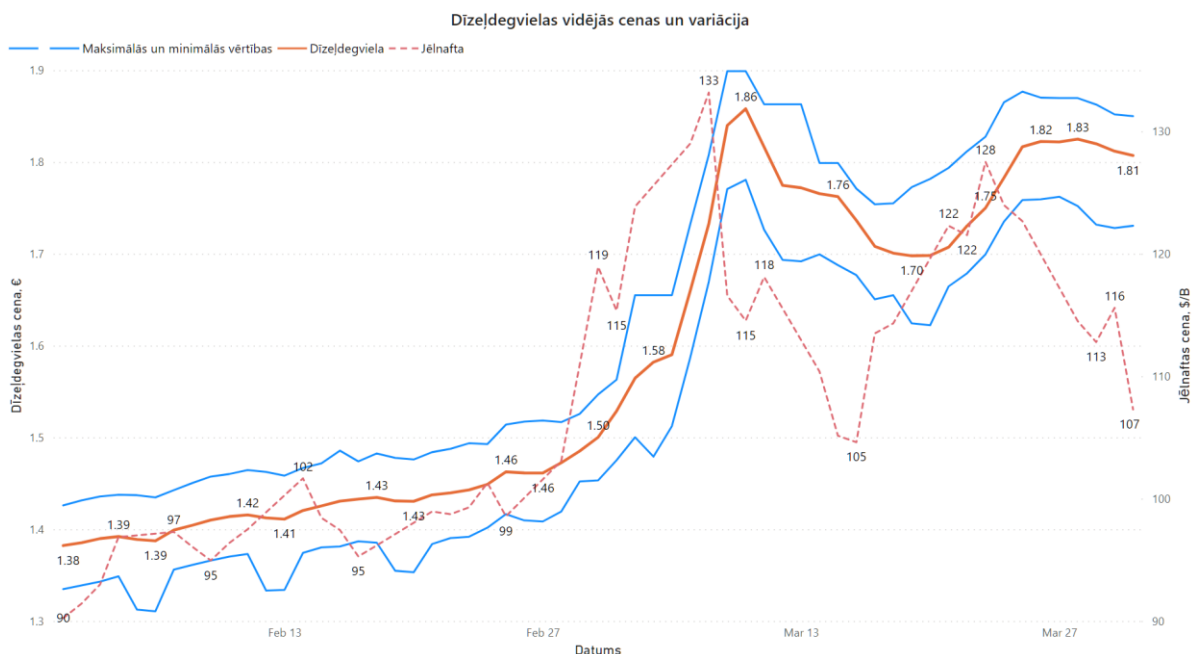
- 71 Grafikā redzams, ka jēlnaftas cena laika posmā no 01.02.2022. līdz 31.03.2022. variējusi daudz vairāk kā 95. markas benzīna mazumtirdzniecības vidējā cena ar izteiktākiem cenu kāpumiem un kritumiem, maksimālo vērtību sasniedzot 08.03.2022. (133,18 ASV Dolāri par barelu). Jau kopš 01.02.2022. 95. markas benzīna mazumtirdzniecības cenai vērojams mērens pieaugums, taču strauji cena sāka pieaugt 01.03.2022., savu maksimālo punktu sasniedzot 10.03.2022. (1,93 EUR/l), kad vidējā 95. markas benzīna cena bija 1,90 EUR/l. Pēc 10.03.2022. vērojama cenu lejupslīde.

²⁸Turpmāk Ziņojumā krāsu atšifrējumi netiks aprakstīti, tie ir redzami katra grafika augšējā kreisajā stūrī.

Grafiks Nr. 3: 98. markas benzīna vidējās mazumtirdzniecības cenas korelācija ar naftas biržas cenu
(datu avots: degvielas mazumtirgotāju sniegtā informācija)

72 Grafikā Nr. 3 attēlota 98. markas benzīna vidējās mazumtirdzniecības cenas korelācija ar naftas biržas cenu. Arī 98. markas benzīnam kopš analizētā perioda sākuma redzams mērens pieaugums, bet, tieši sākot ar 01.03.2022., cenu pieaugums ir daudz straujāks, savu maksimālo vērtību (1,97 EUR/l) sasniedzot 10.03.2022. Turpmāk ir novērojams cenu samazinājums.

Grafiks Nr. 4: Dīzeļdegvielas vidējās mazumtirdzniecības cenas korelācija ar naftas biržas cenu
(datu avots: degvielas mazumtirgotāju sniegtā informācija)

73 Grafikā Nr. 4 attēlota dīzeļdegvielas vidējās mazumtirdzniecības cenas korelācija ar naftas biržas cenu. Līdzīgi kā iepriekš apskatītajiem grafikiem, kopš 01.02.2022.

vērojams mērens dīzeļdegvielas cenas pieaugums, taču, sākot ar martu, cena sāk straujāk pieaugt. Augstākais punkts tiek sasniegts 10.03.2022., kad vidējā dīzeļdegvielas cena ir bijusi 1,86 EUR/l. Pēc tam vidējā cena sāk samazināties, taču jau 20.03.2022. tā atkal sāk pieaugt.

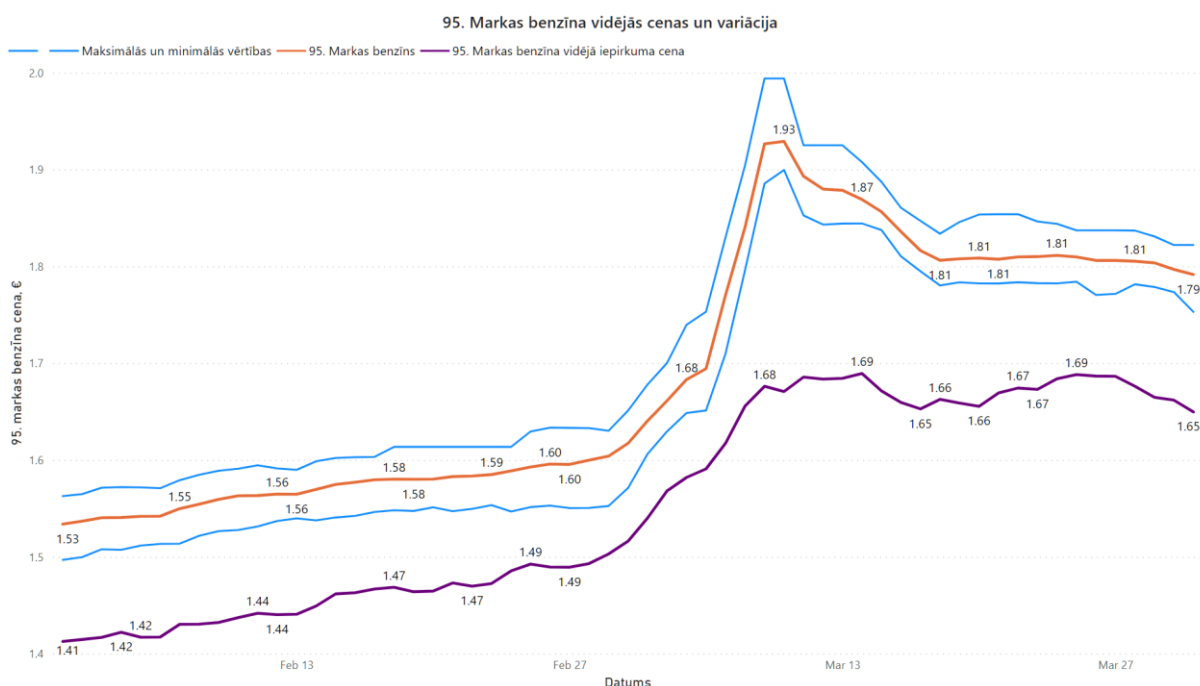
- 74 Grafikos Nr. 2, Nr. 3 un Nr. 4 ir novērojama līdzīga situācija, kur degvielas vidējā cena seko jēlnaftas cenas pieaugumam ar 1–2 dienu aizturi. Kā redzams Tabulā Nr. 3, periodā pirms straujā cenu pieauguma (līdz 01.03.2022.) korelācija starp visiem trīs degvielas veidiem un jēlnaftu bija starp 0.77 un 0.78, kas nozīmē, ka degvielas cenas un jēlnaftas cenas korelē spēcīgi un cenu izmaiņas ir cieši saistītas. Taču laikā, kad degvielas cenas strauji pieauga (sākot no 01.03.2022.), korelācijas koeficienti samazinās līdz -0.07 (95. un 98. markas benzīnam) un -0.10 (dīzeļdegvielai). Tas nozīmē, ka līdz 01.03.2022. DUS degvielas cenas pieauga kopsakarā ar jēlnaftas biržas cenām, taču pēc 01.03.2022. to pieaugums nebija tik cieši saistīts kā līdz straujajam cenu kāpumam. Degvielas mazumtirdzniecības cenas un jēlnaftas biržas cenas negatīva korelācija ir likumsakarīga, jo, kā redzams Grafikos Nr. 2, Nr. 3 un Nr. 4, pēc straujā cenu pieauguma, kad jēlnaftas cenas sāk strauji variēt, degvielas cenas variē daudz mazāk, tās drīzāk lēnām samazinās, proti, kamēr jēlnaftas cena palielinās, degvielas cena samazinās.

	01.02.2022.– 28.02.2022.	01.03.2022. – 31.03.2022.
Dīzeļdegviela	0.78	-0.10
98. markas benzīns	0.77	-0.07
95. markas benzīns	0.78	-0.07

Tabula Nr. 3: Izmaiņas korelācijā starp degvielas un jēlnaftas cenām

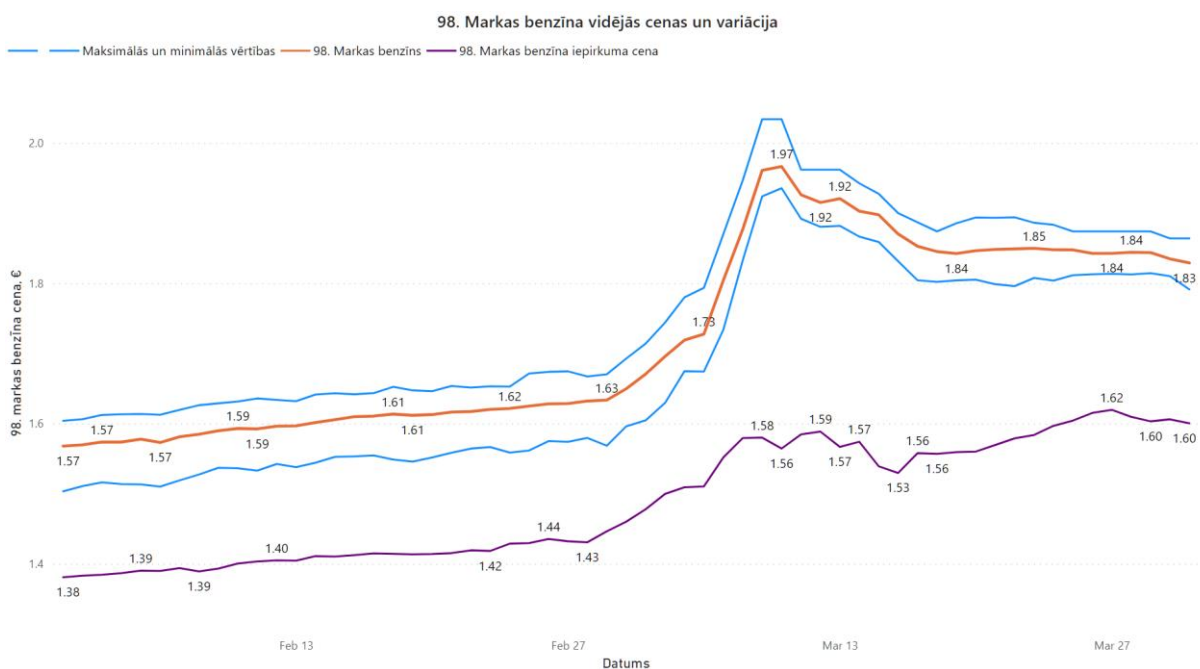
- 75 Secināms, ka kopumā jēlnaftas cena ietekmē degvielas mazumtirdzniecības cenu, taču, kā redzams Grafikos Nr. 2, Nr. 3 un Nr. 4, degvielas cenu reakcija uz jēlnaftas cenas izmaiņām parasti ir novēlota, kā arī jēlnaftas cenas iespaids uz degvielas cenām ir vājāks neskaidru tirgus apstākļu laikā. Ņemot vērā, ka jēlnafta ir degvielas izejmateriāls, tad šāda veida korelācija starp jēlnaftas un degvielas cenām ir likumsakarīga, taču abu cenu pretēja kustība pēc 01.03.2022. liecina, ka jēlnaftas cena nav nedz būtiskākais, nedz vienīgais degvielas cenu ietekmējošais faktors.

3.2. DEGVIELAS MAZUMTIRDZNICĪBAS CENU KORELĀCIJA AR VIDĒJO DEGVIELAS IEPIRKUMA CENU

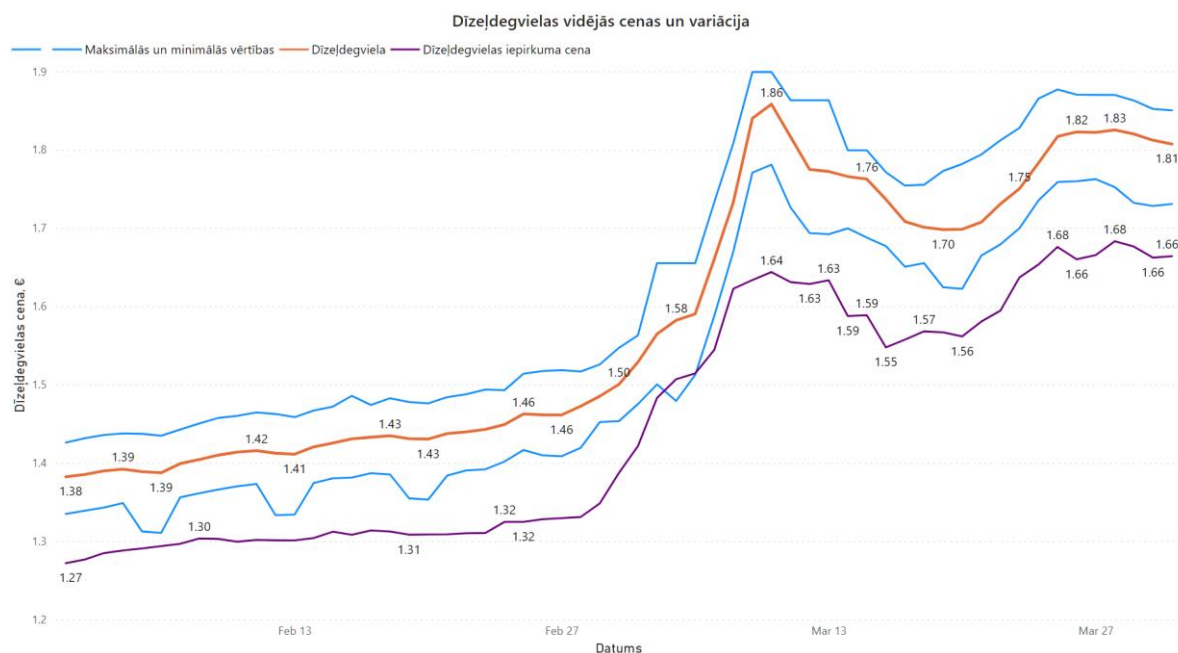
Grafiks Nr. 5: 95. markas benzīna vidējās mazumtirdzniecības cenas korelācija ar 95. markas benzīna vidējo iepirkuma cenu (datu avots: degvielas mazumtirgotāju sniegtā informācija)

76 Grafikā Nr. 5 attēlota 95. markas benzīna vidējās mazumtirdzniecības cenas korelācija ar 95. markas benzīna vidējo iepirkuma cenu. Grafikā redzams, ka, līdzīgi kā ar jēlnaftas cenu, mazumtirdzniecības cena pieaug kopā ar iepirkuma cenu, taču ar mazāku laika nobīdi.

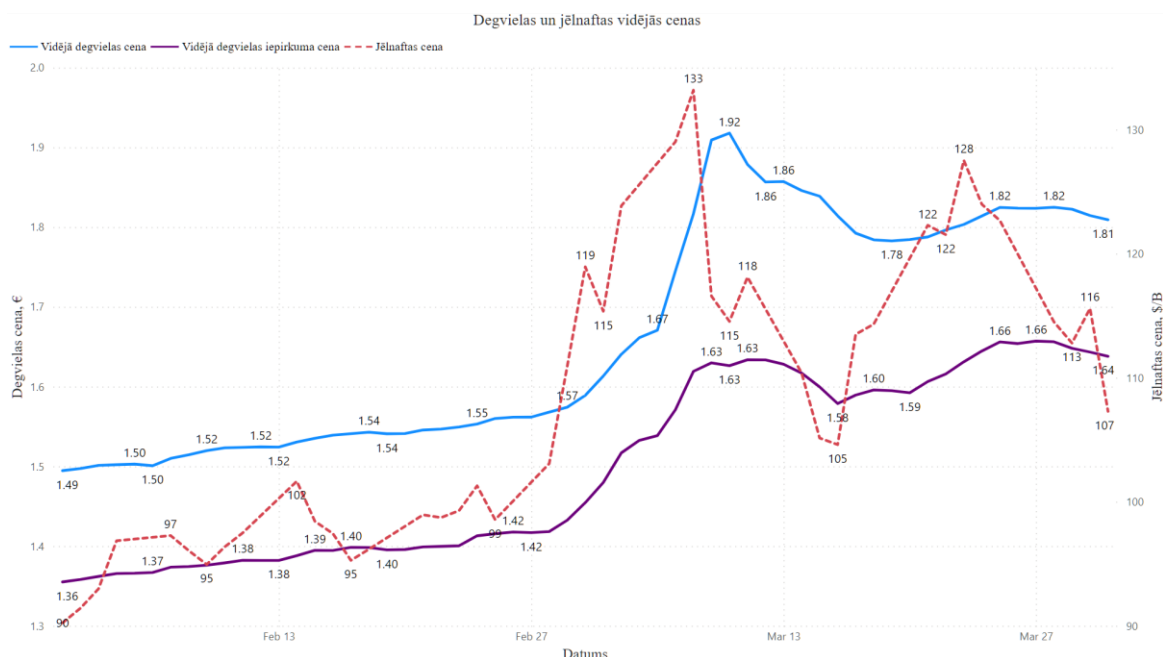
Grafiks Nr. 6: 98. markas benzīna vidējās mazumtirdzniecības cenas korelācija ar 98. markas benzīna vidējā iepirkuma cenu (datu avots: degvielas mazumtirgotāju sniegtā informācija)

77 Grafikā Nr. 6 attēlota 98. markas benzīna vidējās mazumtirdzniecības cenas korelācija ar 98. markas benzīna iepirkuma cenu. Arī 98. markas benzīna vidējai mazumtirdzniecības cenai, kā arī vidējai iepirkuma cenai kopš 01.02.2022. redzams mērens pieaugums, bet, tieši sākot ar 01.03.2022., cenu kāpums ir daudz straujāks. Līdzīgi kā mazumtirdzniecības cena, iepirkuma cena sasniedz vienu no savām augstākajām vērtībām 10.03.2022., kad tā bija 1,56 EUR/l, pirms tā sāka kristies. Taču savu maksimālo vērtību (1,62 EUR/l) vidējā iepirkuma cena sasniedz 27.03.2022., kad jau ir novērojama vidējās mazumtirdzniecības cenas lejupslīde.

Grafiks Nr. 7: Dīzeļdegvielas vidējās mazumtirdzniecības cenas korelācija ar dīzeļdegvielas iepirkuma cenu
(datu avots: degvielas mazumtirgotāju sniegtā informācija)

78 Grafikā Nr. 7, kur attēlota arī dīzeļdegvielas vidējās mazumtirdzniecības cenas korelācija ar dīzeļdegvielas iepirkuma cenu, redzams, ka dīzeļdegvielas cena straujāk reaģē uz izmaiņām iepirkuma cenā nekā 95. un 98. markas benzīna cena. Līdzīgi kā ar 95. un 98. markas benzīnu, novērojama cieša saistība starp dīzeļdegvielas mazumtirdzniecības un dīzeļdegvielas iepirkuma cenu, kas liecina par augstu korelāciju starp šiem diviem lielumiem. Papildus konstatējams, ka dažkārt vidējā dīzeļdegvielas iepirkuma cena pārsniedza minimālo cenu, par kādu pārdota dīzeļdegviela mazumtirdzniecībā (atšķirība ir bijusi 0,03 EUR/l).

Grafiks Nr. 8 Degvielas vidējās mazumtirdzniecības cenas un degvielas vidējās iepirkuma cenas korelācija ar naftas biržas cenu (datu avots: degvielas mazumtirgotāju sniegtā informācija)

79 Salīdzinot degvielas vidējās iepirkuma cenas un jēlnaftas cenu līkni, no Grafika Nr. 8 izriet, ka arī vidējā degvielas iepirkuma cena, līdzīgi kā degvielas vidējā mazumtirdzniecības cena, samazinās salīdzinoši lēni. Turklāt, salīdzinot ar naftas biržas cenas līkni, ir novērojamas būtiskas atšķirības starp vidējo degvielas iepirkuma cenu un jēlnaftas biržas cenu variāciju. Piemēram, laika periodā pēc jēlnaftas biržas cenas augstākā punkta (no 8.03.2022. līdz 16.03.2022.), jēlnaftas biržas cena kritās par 21 %, taču šajā pašā laika periodā degvielas vidējā iepirkuma cena ir samazinājusies vien par 2,5 %. Tāpat arī ir novērojams, ka degvielas vidējā mazumtirdzniecības cena pēc tam, kad jēlnaftas biržas cena bija sasniegusi savu augstāko punktu, samazinās lēnām, līdzīgi kā degvielas vidējā iepirkuma cena. Tādējādi izskaidrojams arī mazumtirdzniecības cenu salīdzinoši lēnais samazinājums, jo tās tiešāk korelē ar degvielas vairumtirdzniecības cenām (skat. Tabulu Nr. 4), nevis naftas biržas cenām.

	01.02.2022.–28.02.2022.	01.03.2022. – 31.03.2022.
Dīzeļdegviela	0,952	0,957
98. markas benzīns	0,981	0,744
95. markas benzīns	0,986	0,906

Tabula Nr. 4: Izmaiņas korelācijā starp degvielu un to iepirkuma cenām

80 No Tabulas Nr. 4 izriet, ka pēc 01.03.2022. korelācija starp mazumtirdzniecības cenām un to iepirkumu cenām kritās 95. un 98. markas benzīnam, taču kritums nav tik būtisks kā degvielas mazumtirdzniecības cenu korelācijām ar jēlnaftas biržas cenām (skat. Tabulu Nr. 3). Vislielākā korelācija degvielai ar tās iepirkuma cenu ir 95. markas benzīnam, kas ir 0,986 laika periodā no 01.02.2022. līdz 28.02.2022., taču periodā no 01.03.2022. līdz 31.03.2022. šī korelācijā kritās līdz

0,906. Pretēji datiem, kas redzami Tabulā Nr. 3, dīzeļdegvielas cenas korelācija ar dīzeļdegvielas iepirkuma cenu pieauga martā no 0,952 līdz 0,957. Salīdzinot ar Tabulu Nr. 3, var secināt, ka mazumtirdzniecības degvielas cenas cieši korelē ar attiecīgo degvielu iepirkuma cenām un ka šīs iepirkuma cenas lielā mērā nosaka degvielas mazumtirdzniecības cenu.

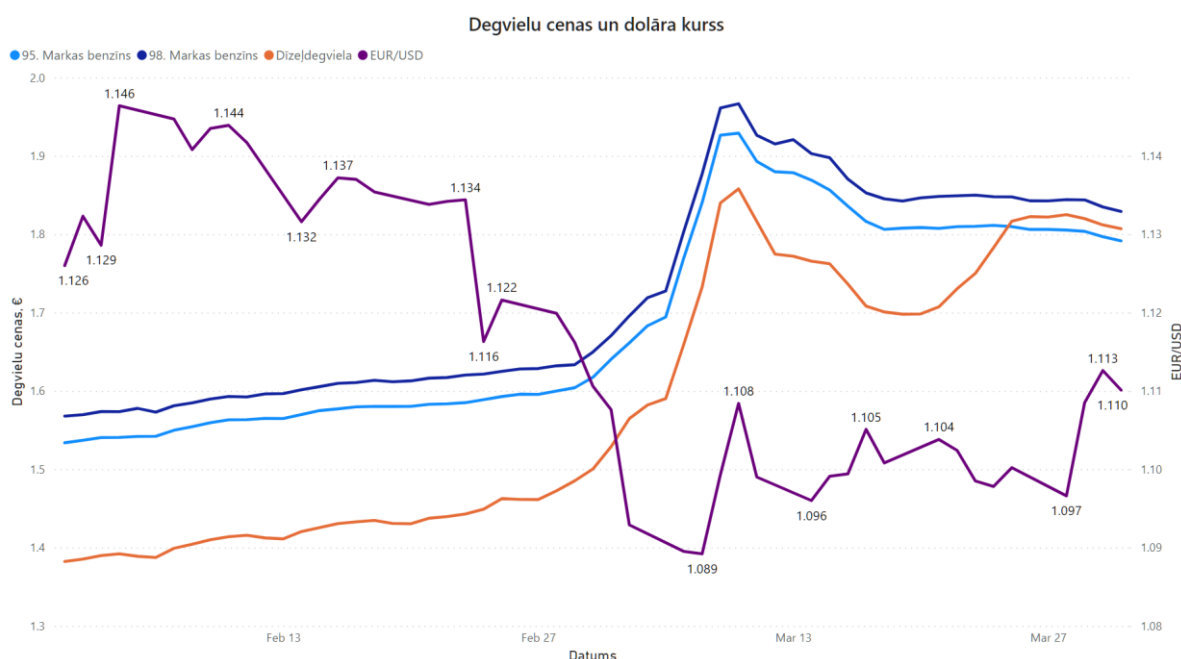
- 81 No iepriekš minētās informācijas var secināt, ka DUS degvielas mazumtirdzniecības cenu vairāk ietekmē degvielas iepirkuma cenas izmaiņas, nevis jēlnaftas cenu izmaiņas. Par to liecina korelācijas koeficienti un atšķirības laika nobīdēs tam, kā degvielas mazumtirdzniecības cena reaģē uz attiecīgo ietekmējošo faktoru izmaiņām. Turklāt iespējams arī secināt, ka degvielas iepirkuma cena pieaug, taču pēc 10.03.2022. jēlnaftas biržas cena strauji samazinās, turpretī degvielas iepirkuma cena samazinās lēni un pakāpeniski. Tāpat vietām ir novērojama cenu asimetrija.
- 82 Tas, ka degvielas vairumtirdzniecības cena palielinās pretēji jēlnaftas cenas kritumam, pats par sevi neliecina, ka kāds no degvielas vairumtirdzniecības tirgus dalībniekiem izmantotu savu tirgus varu ļaunprātīgi, jo šāda veida asimetrija starp degvielas vairumtirdzniecības cenu un jēlnaftas biržas cenu ir vairākkārt novērota arī citviet pasaulē, kā, piemēram, ASV²⁹ un Francijā³⁰. Lai gan asimetrija starp produktu un to izejvielu cenām var norādīt uz pārmērīgu tirgus varu kādam tirgus dalībniekam, proti, ka tirgū valda nepilnīga konkurence, ārvalstu degvielas vairumtirdzniecības tirgus pētījumos³¹, kuros novērota asimetrija starp jēlnaftas un degvielas vairumtirdzniecības cenu, nav konstatēta netipiski augsta tirgus vara kādam no tirgus dalībniekiem, tādēļ šāda veida parādība tiek skaidrota kā dažādu tirgus faktoru mijiedarbība. Piemēram, ASV veiktajā pētījumā, pētot nacionālā tirgus koncentrāciju periodā, kurā bija novērojama asimetrija starp jēlnaftas un degvielas vairumtirdzniecības cenu, ASV degvielas pārstrādes un vairumtirdzniecības tirgus HHI indekss bija vien 650, kas liecina par augstu konkurenci šajā tirgū.

²⁹Brown, S. P., & Yucel, M. K. (2000). Gasoline and crude oil prices: why the asymmetry? *Economic & financial review*, 23.

³⁰Aboura, S. (2014). Pain at the pump: is there an asymmetric influence of oil volatility on gasoline volatility in France? *Energy Studies Review*, 21(2).

³¹Brown, S. P., & Yucel, M. K. (2000). Gasoline and crude oil prices: why the asymmetry? *Economic & financial review*, 23.

3.3. DEGVIELAS MAZUMTIRDZNIECĪBAS CENU KORELĀCIJA AR ASV DOLĀRA (USD)/EUR VALŪTAS KURSU

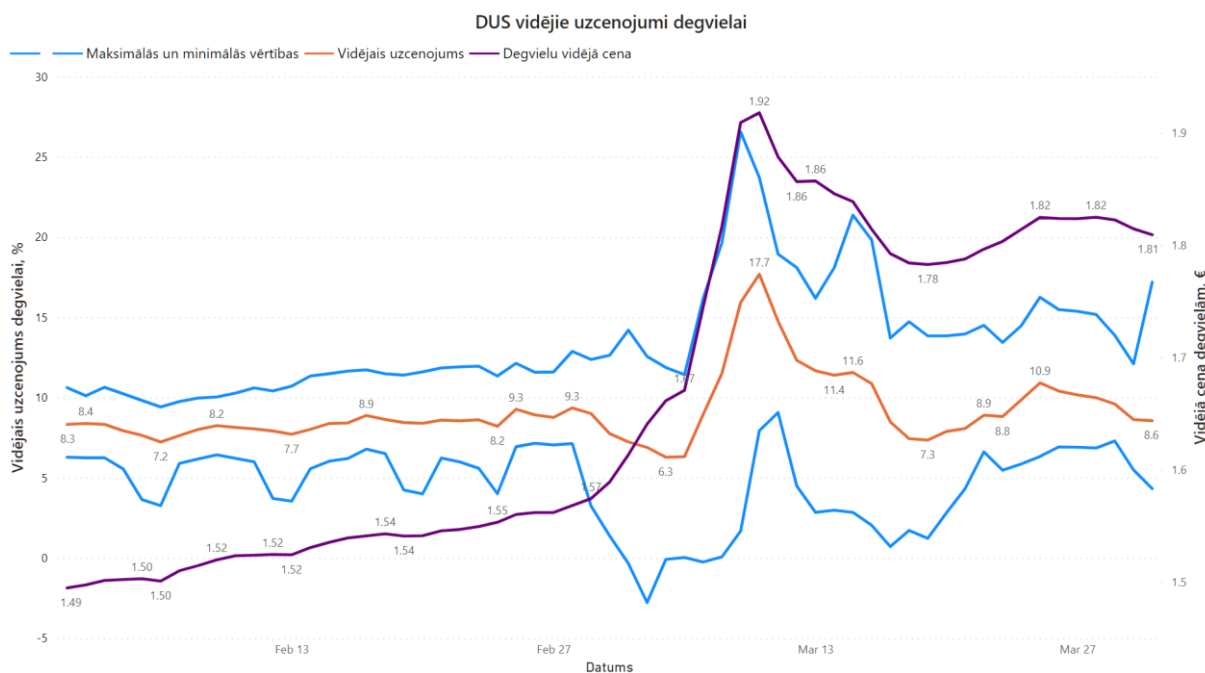
Grafiks Nr. 11: Dīzeļdegvielas vidējās cenas korelācija ar ASV dolāra (USD) pret EUR kursu.³²

(datu avots: degvielas mazumtirgotāju sniegtā informācija)

- 83 Kā jau iepriekš norādīts, viens no degvielas iepirkuma cenas ietekmējošiem faktoriem ir USD/EUR valūtas kurss. Grafikā Nr. 11 ir redzamas vidējās degvielas mazumtirdzniecības cenas un ASV dolāra (USD) un EUR valūtu kurss. Grafikā attēlotā violetā līkne apzīmē nepieciešamo ASV dolāru skaitu, lai tos iemainītu pret vienu eiro. Grafikā redzama strauja USD/EUR kursa lejupslīde, kas liecina par to, ka 1 EUR attiecībā pret 1 USD ir kļuvis lētāks, kā rezultātā starptautiskajā degvielas tirgū nepieciešami vairāk eiro, lai iegādātos tādu pašu degvielas daudzumu. Grafikā redzams, ka kurss ir krities par aptuveni 5 % – no 1,146 ASV dolāriem par 1 EUR līdz pat 1,089 ASV dolāriem par 1 EUR. Grafikā redzama pretēja virzība USD/EUR kursam un degvielas cenām, kas liecina, ka valūtas kurss daļēji ir ietekmējis degvielas cenas palielināšanos. Tā kā USD/EUR valūtas kurss ir ārējs degvielas mazumtirdzniecības cenu ietekmējošs faktors, tad degvielas mazumtirgotāji nevar ietekmēt iepirkuma cenas pieaugumu, kas radies eiro vērtības krišanas rezultātā.

³²Valūtu kursa dati iegūti no Latvijas Bankas. Pieejams: <https://www.bank.lv/statistika/valutu-kursi/aktualie>

3.4. DEGVIELAS MAZUMTIRDZNICĪBAS CENU VIDĒJIE UZCENOJUMI

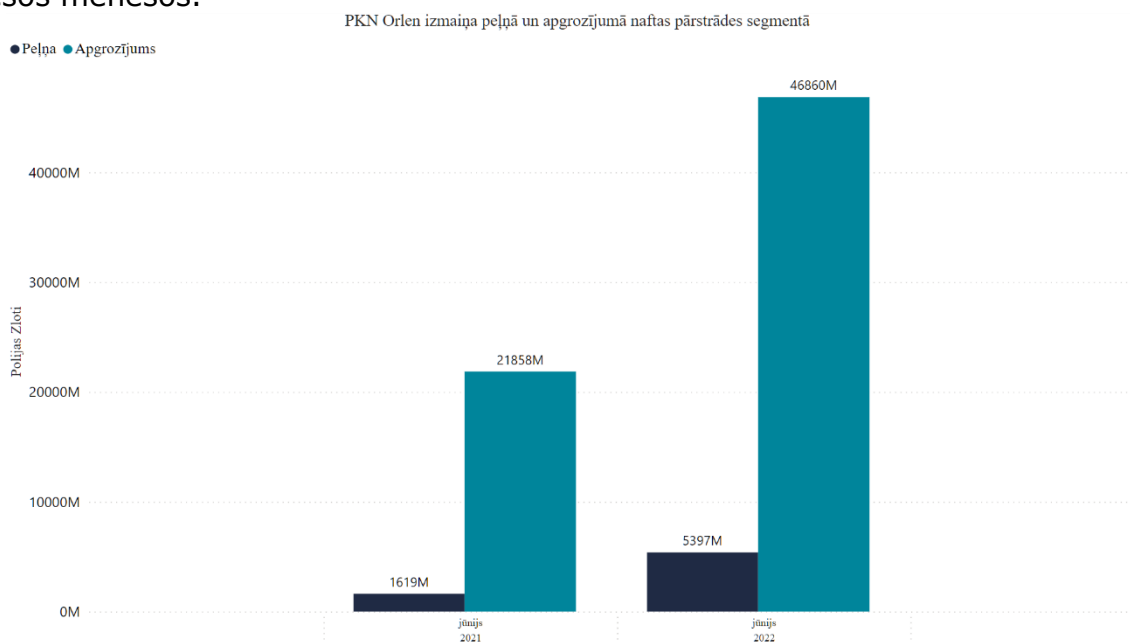

Grafiks Nr. 12: DUS vidējie uzcenojumi degvielai
(datu avots: degvielas mazumtirgotāju sniegtā informācija)

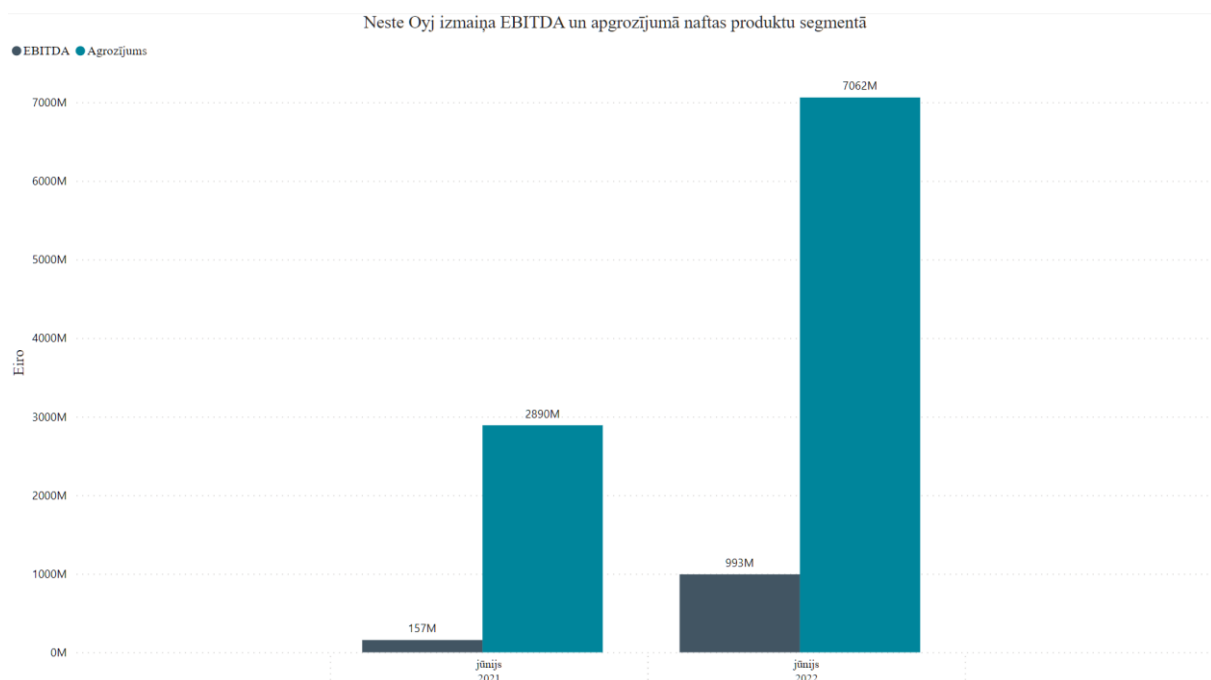
- 84 Grafikā Nr. 12 attēloti DUS vidējie uzcenojumi degvielai. No 01.02.2022. līdz 04.03.2022. vidējais degvielas uzcenojums svārstījies intervālā no 7 % līdz 9 %. No 04.03.2022. līdz 06.03.2022. tas sarucis līdz 6 %, savukārt pēc 06.03.2022. vērojams straujš kāpums, vidējam uzcenojumam 10.03.2022. sasniedzot 18 %. Lai gan pēc 10.03.2022. ir sākotnēji vērojama lejupslīde, vidējais uzcenojums ir svārstījies gan ar lejupslīdi, gan augšupeju novērotā perioda ietvaros. Grafikā Nr. 12 ir redzams, ka periodā, kad degvielai ir bijušas augstas cenas, aptaujātie DUS to ir pārdevuši par pašizmaksu vai par negatīvu uzcenojumu (ar zaudējumiem). Grafikā uzskatāmi ir redzams, ka īsi pēc cenu pieauguma, uzcenojums ir samazinājies līdz tādām pašām līmenim, kāds tas bijis pirms cenu pieauguma, taču tā variācija (minimālo un maksimālo cenu diapazons) joprojām ir augsta (09.03.2022. starpība starp lielāko uzcenojumu un mazāko uzcenojumu starp DUS bija 25 %). Pēc tirgus dalībnieku sniegtās informācijas ir secināms, ka Latvijā DUS darbojas ar periodiski mainīgu peļņu un zaudējumiem. Faktiski, ja DUS darbojas ar peļņu noteiktā periodā, tā rēķinās ar zaudējumiem nākotnē vai arī iegūst lielāku peļņu, lai segtu pagātnes zaudējumus.
- 85 Kā redzams Grafikā Nr. 12, vairāk DUS ir pārdevuši degvielu ar negatīvu uzcenojumu, pēc kura uzcenojums ir pieaudzis, lai segtu zaudējumus. Arī atsevišķi pētījumi norāda uz līdzīgām tendencēm. Piemēram, ASV veiktajā pētījumā³³, kurā tika analizēta 121 degvielas mazumtirgotāju darbība, tika secināts, ka degvielas mazumtirgotāji gūst būtiski lielāku peļņu laika periodā, kad degvielas iepirkuma cena samazinās. Savukārt laika periodā, kad degvielas iepirkuma cena palielinās vai ir vismaz vienmērīga, peļņa ir salīdzinoši zema (vai neeksistējoša). Pētījumā arī tika secināts, ka degvielas iepirkuma cenas virziens (lejupejošs vai augošs) tiešā veidā ietekmē DUS īstermiņa pelnītspēju un ka degvielas mazumtirgotāji dod priekšroku tirgus cenas svārstībām, nevis stabilām iepirkuma cenām, lai gūtu lielāku peļņu.

³³Brewer, J., Nelson, D. M., & Overstreet, G. (2014). The economic significance of gasoline wholesale price volatility to retailers. *Energy Economics*, 43, 274-283.

- 86 TU laikā analizētā informācija liecina, ka DUS nav būtiski palielinājušas uzcelojumu degvielai, līdz ar to DUS degvielas cenu straujā kāpuma periodā nav guvušas paaugstinātu peļņu. Vienlaikus straujais naftas cenu kritums, kam neseko būtisks cenu kritums DUS, kopsakarā ar DUS uzcelojumiem, norāda, ka papildu peļņa no augstajām cenām veidojas citos degvielas piegādes ķēžu posmos.
- 87 Ņemot vērā, ka straujā naftas biržas cenu samazinājuma dēļ degvielas iepirkuma un degvielas mazumtirdzniecības cenas samazinājās daudz lēnāk, KP papildus analizēja lielāko degvielas piegādātāju un pārstrādātāju, no kuriem degviela tiek piegādāta uz Latviju – PKN Orlen un Neste Oyj – finanšu rādītājus. Grafikā Nr. 9 ir redzams PKN Orlen, savukārt Grafikā Nr. 10 Neste Oyj apgrozījums un peļņa, kas gūta no naftas pārstrādes un vairumtirdzniecības 2021. un 2022. gadu pirmajos sešos mēnešos.

Grafiks Nr. 9 PKN Orlen apgrozījums un peļņa, kas gūta naftas pārstrādes un vairumtirdzniecības segmentā 2021. un 2022. gadu pirmajā pusē (datu avots: PKN Orlen 2021. un 2022. gada finanšu pārskati)

Grafiks Nr. 10 Neste Oyj apgrozījums un EBITDA, kas gūta naftas produktu segmentā 2021. un 2022. gadu pirmajā pusē
(datu avots: Neste Oyj 2021. un 2022. gada finanšu pārskati)

- 88 PKN Orlen apgrozījums, veicot naftas pārstrādi un naftas produktu vairumtirdzniecību, ir pieaudzis par 114 %, savukārt peļņa ir pieaugusi par 233 %. Neste apgrozījums ir pieaudzis par 144 %, un EBITDA ir pieaugusi par 532 %. Ņemot vērā, ka pieauga naftas biržas un to produktu cenas, apgrozījuma pieaugums ir likumsakarīgs, taču abu kompāniju straujais peļņas pieaugums liecina, ka abi degvielas pārstrādātāji un vairumtirgotāji gūst lielāku peļņu par katru pārdoto litru degvielas. Savukārt PKN Orlen 785,4 miljonu Euro³⁴ peļņas pieaugums un Neste 836 miljonu Euro EBITDA pieaugums liecina, ka naftas pārstrādes uzņēmumi ir ieguvuši papildu peļņu, saglabājot augstas cenas saviem klientiem, it īpaši, ņemot vērā, ka 2022.gada pirmajā pusgadā PKN Orlen pārdošanas izmaksas (tai skaitā materiālu (jēlnaftas) izmaksas), salīdzinot ar apgrozījuma pieaugumu, palielinājās par 98 %.
- 89 Kopsakarā ar iepriekš minēto jāņem vērā, ka PKN Orlen un Neste Oyj apgrozījums, kas gūts Baltijas valstīs, ir attiecīgi 7 % un 4,7 % no kopējā grupas apgrozījuma, un tādējādi iepriekš minētais apgrozījums nav gūts tikai Latvijā vai Baltijas valstīs, bet pārsvarā citās Eiropas valstīs, piemēram, Polijā, Vācijā, vai Somijā. Turklāt degvielas produkti neveido 100 % no PKN Orlen un Neste Oyj apgrozījuma un peļņas, jo uzņēmums ražo plašu naftas produktu klāstu.
- 90 Taču jebkurā gadījumā iespējams pieņemt, ka degviela veido lielāko daļu no apgrozījuma naftas pārstrādes segmentā, jo, aprēķinot daļu no šajā segmentā gūtā apgrozījuma, kas būtu attiecināms uz degvielu, iekļaujot "vieglos" (petroleja, dīzeļdegviela u.c.) un "vidējos" (šķidrīnātā gāze, benzīns u.c.) destilātus, secināms, ka tie veido 90 % no PKN Orlen apgrozījuma, kas gūts naftas pārstrādes segmentā, savukārt 56 % – no Neste Oyj kopējā apgrozījuma naftas produktu segmentā.
- 91 Papildus tam arī publiski pieejamā informācija par naftas pārstrādātāju peļņu 2022. gada pirmajā pusgadā (salīdzinājumā ar 2021. gada pirmo pusgadu) norāda, ka arī pasaulē populāru naftas pārstrādātāju un vairumtirgotāju peļņa, kā,

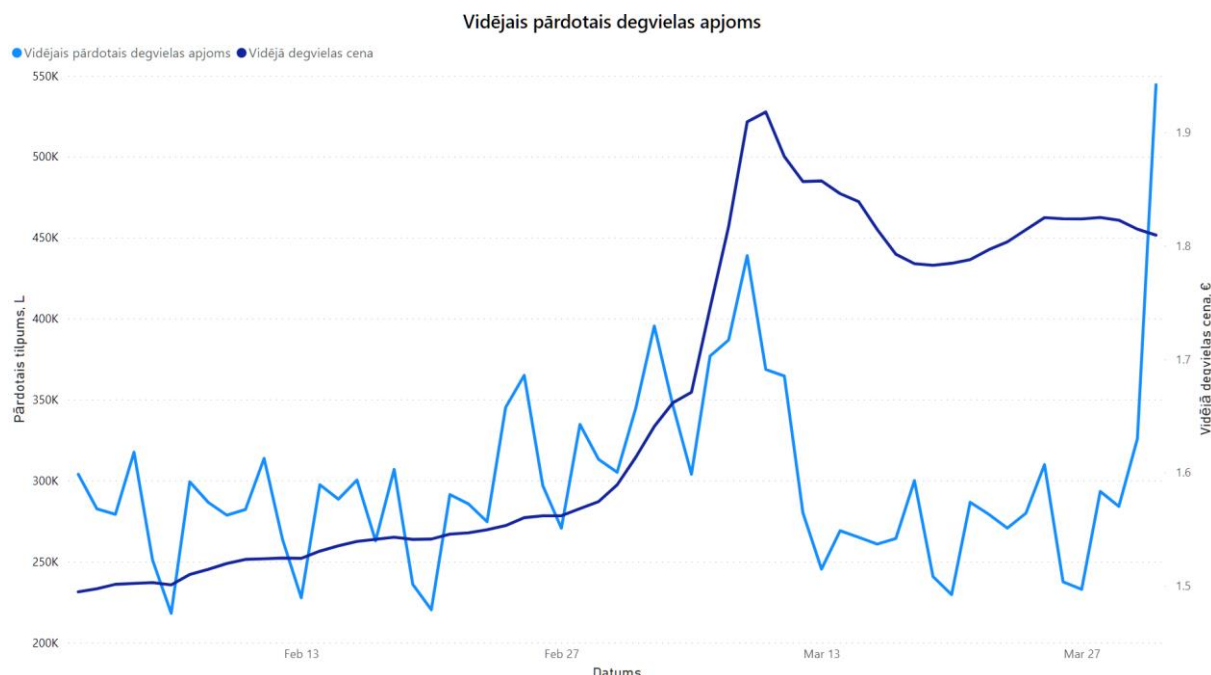
³⁴ Valūta pārveidota izmantojot 19.10.2022. aktuālo Euro un Polijas zlotu valūtas kursu.

piemēram, ExxonMobil vai Chevron, ir palielinājusies par 2–3 reizēm³⁵, kas rezultātā noved pie augstākām cenām gala patērētājiem.

- 92 Kopumā, ņemot vērā degvielas mazumtirgotāju sniegto informāciju par degvielas uzcelojumu izpēti periodā, secināms, ka degvielas mazumtirgotāji ar augstu degvielas uzcelojumu strādājuši īslaicīgi (08.03.2022.–16.03.2022.), līdz ar to KP nesaskata būtisku palielinājumu degvielas mazumtirdzniecības cenā, kas nebūtu skaidrojams ar neskaidrajiem tirgus apstākļiem konkrētajā periodā, un secina, ka KP izpēti periodā degvielas mazumtirgotājiem Latvijas tirgū nav bijusi iespēja neskaidros tirgus apstākļus izmantot savā labā, noturot degvielas cenas nepamatoti augstas un gūstot papildu peļņu.
- 93 Tajā pašā laikā PKN Orlen un Neste Oyj finanšu datu analīze, no kuras izriet, ka naftas pārstrādes uzņēmumu peļņa 2022. gada pirmajā pusgadā ir vairākkārt palielinājusies, salīdzinot ar 2021. gada pirmo pusgadu, pirmšķietami norāda uz to, ka naftas pārstrādes uzņēmumi ir spējuši degvielas cenas noturēt nepamatoti augstas pat brīžos, kad naftas biržas cena strauji samazinājās, un gūt papildu peļņu.

3.5. DEGVIELAS PIEPRASĪJUMA SAISTĪBA AR DEGVIELAS MAZUMTIRDZNICĪBAS CENU

- 94 Degvielas mazumtirgotāju iesniegtās informācijas analīze kopumā norāda, ka straujais degvielas cenu pieaugums radies vairāku apstākļu dēļ, kā, piemēram, eiro kursa kritums pret ASV dolāru un iepirkuma cenu kāpums, kā arī pieprasījuma pēc degvielas pieaugums februārī un martā.

Grafiks Nr. 13: DUS vidējais pārdotais degvielas apjoms (datu avots: degvielas mazumtirgotāju sniegtā informācija)

- 95 Degvielas pieprasījuma ietekme uz degvielas mazumtirdzniecības cenu apskatīta Grafīkā Nr. 13. No tā izriet, ka pārdotais degvielas apjoms mēreni pieauga laika periodā 23.02.2022.–09.03.2022., pēc kura tas strauji nokritās līdz tādām pašām

³⁵ A. Fleck. (2022). Oil companies Profit as Fuel Prices Soar. *Statista*. Pieejams: <https://www.statista.com/chart/27887/big-oil-sees-profits-increase/>

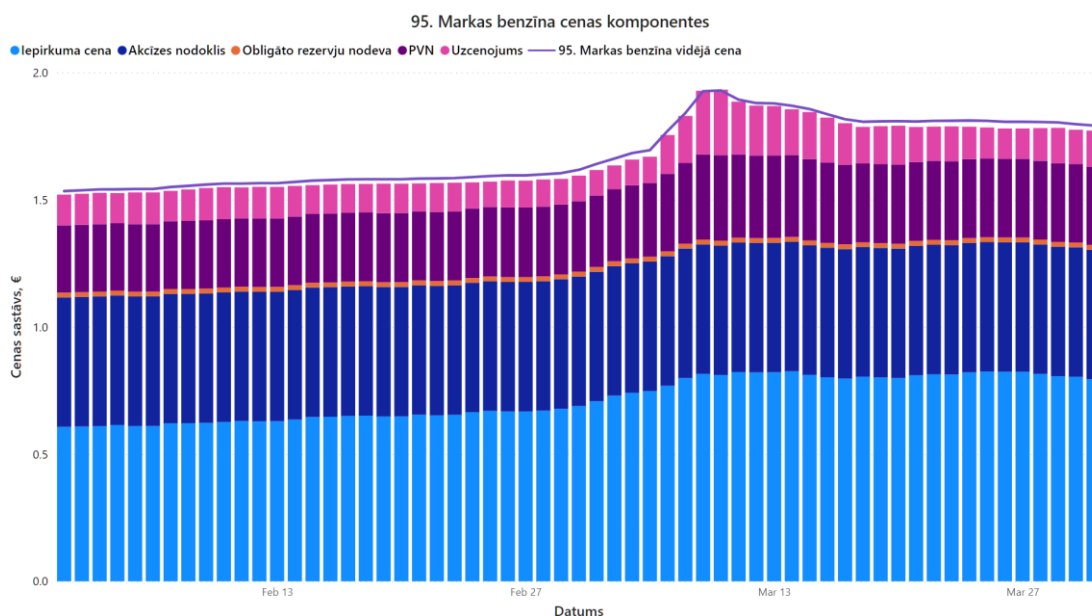
līmenim, kāds ir novērojams februārī. Papildus ir secināms, ka pārdotās degvielas apjoms pieauga kopā ar degvielas cenu, kas liecina par pieprasījuma palielināšanās ietekmi uz degvielas cenu.

- 96 Iepriekš redzamajos grafikos novērojamais straujais cenu kāpums un lēnais cenu kritums, tai skaitā Grafikā Nr. 13 redzamais pārdotās degvielas apjoma un degvielas cenas pieaugums, ekonomikas teorijā tiek skaidrots kā "rockets and feathers"³⁶ jeb "raķešu un spalvu" parādība, kas skaidro patērētāju motivāciju meklēt lētākas degvielas cenas starp degvielas mazumtirgotājiem. Kad cenas kāpj, patērētāji aktīvi meklē lētākas alternatīvas starp piegādātājiem, tādējādi palielinot mazumtirgotāju motivāciju noturēt zemākās degvielas cenas starp konkurentiem, kā arī palielinot pieprasījumu pēc degvielas, neņemot vērā iepirkuma cenu pieaugumu. Tādējādi periodos, kad palielinās iepirkuma cenas, DUS bieži tirgo degvielu ar zaudējumiem. Pretēji – attiecīgajā periodā, kurā iepirkuma cenas samazinās, no patērētāju skatupunkta tie gūst ekonomisku vērtību no krītošajām cenām, tādēļ nav nepieciešams meklēt lētāko iespējamo alternatīvu degvielas iegādei, kā rezultātā tiek iepirkts mazāk degvielas. Šī iemesla dēļ degvielas mazumtirgotāji nav motivēti konkurēt ar citu tirgus dalībnieku noteiktajām degvielas cenām un tādēļ fokusējas uz zaudējumu, kuri radušies cenu kāpšanas periodā, atgūšanu. Šo parādību apstiprina DUS sniegtā informācija, kā arī Grafikā Nr. 13. novērojamais pārdotās degvielas apjoma kāpums un secīgais kritums.
- 97 Publiski pieejamā informācija liecina, ka vairumtirdzniecības cenas ir cēlušās degvielas produktu izejvielu piegādātāju maiņas dēļ, kas bija jāveic degvielas vairumtirgotājiem Krievijas iebrukuma Ukrainā rezultātā. Ir daudz un dažādu izmaksu, kas rodas, uzņemumam nomainot piegādātājus, un parasti piegādātāju nomaiņas izmaksas ir salīdzinoši mazas. Taču degvielas vairumtirdzniecības tirgus gadījumā šīs izmaksas var būt salīdzinoši lielas.
- 98 Piemēram, viens no lielākajiem degvielas piegādātājiem Latvijā ir SIA "Orlen Latvija", kas savukārt ir Lietuvas naftas pārstrādes uzņēmuma Orlen Lietuva pārstāvniecība Latvijā, kura vienīgais akcionārs ir Polijas naftas pārstrādes uzņēmums PKN Orlen. No publiski pieejamās informācijas izriet, ka, lai nodrošinātu stabilu degvielas piegādi, izvairītos no degvielas trūkuma Eiropā un samazinātu Eiropas degvielas tirgus paļaušanos uz Krievijas piegādāto jēlnaftu, PKN Orlen aizstāja Krievijā operējošus degvielas piegādātājus ar citiem, ģeogrāfiski attālākiem degvielas piegādātājiem, piemēram, ar Saūda Arābijā un ASV operējošiem piegādātājiem³⁷. Jāņem vērā, ka šāda veida liela mēroga piegādātāju aizstāšana var palielināt degvielas piegādes izmaksas, kā arī palielināt degvielas pieprasījumu citviet pasaulē, kas attiecīgi palielina degvielas iepirkuma cenu.
- 99 Papildus ir iespējams secināt, ka cenas starp DUS un laika nobīde starp DUS cenām un jēlnaftas/iepirkuma cenām ir attiecināma uz attiecīgās DUS inventūras pieskaitīšanas metodi un cenošanas politiku. Pēc tirgus dalībnieku sniegtajiem datiem ir secināms, ka degvielas cenu "jūtīgums" pret iepirkuma cenu pieaugumu ir atšķirīgs starp DUS. Daļa KP aptaujāto tirgus dalībnieku apgalvo, ka šī atšķirība ir skaidrojama atšķirīgo inventūras pieskaitīšanas metožu dēļ, kā rezultātā tiek izmantotas dažādas iepirkuma cenas gala cenas aprēķināšanai. Piemēram, DUS degvielas cena, kurai izmanto LIFO (gala cenas aprēķināšanai izmanto pēdējās iegādātās degvielas cenu) inventūras uzskaitīšanas metodi, ātrāk pielāgojās

³⁶Noel, M. D. (2012) Blowing Up the "Rockets and Feathers" Conspiracy. Pieejams: https://www.noeeconomics.com/articles/NOEL_conspiracy.pdf

³⁷(30.03.2022). ORLEN guarantees stable oil and fuel supplies. PKN Orlen. Pieejams: <https://www.orlen.pl/en/about-the-company/media/press-releases/2022/march-2022/ORLEN-guarantees-stable-oil-and-fuel-supplies>

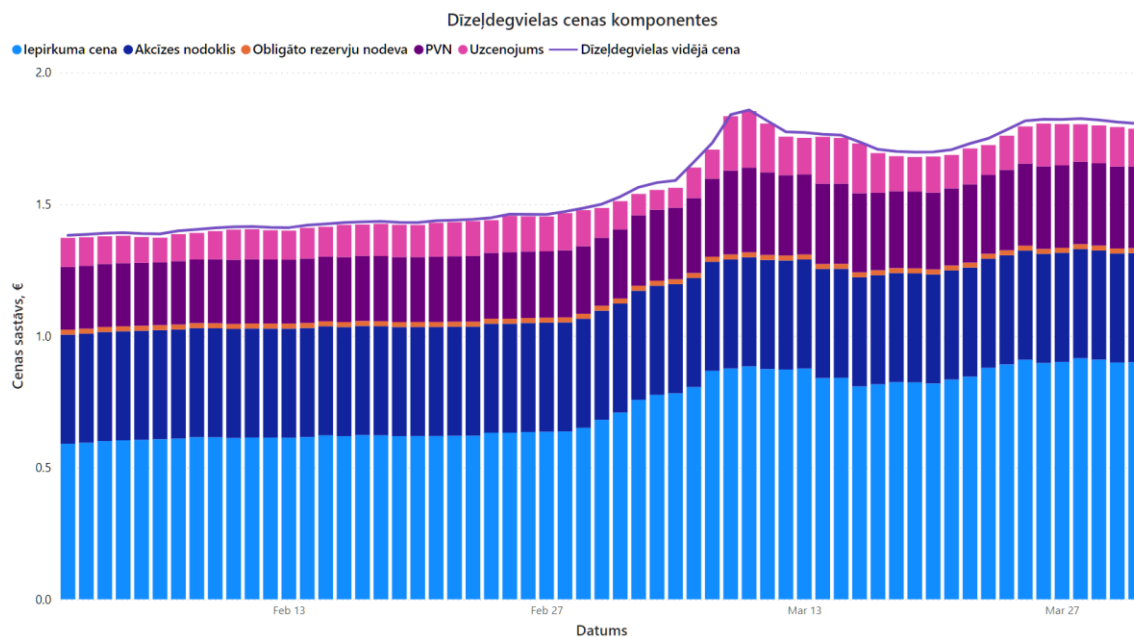
iepirkuma cenai nekā DUS degvielas cena, kurai izmanto FIFO (cenas aprēķināšanai izmanto senāko iegādātās degvielas cenu) metodi³⁸.

Grafiks Nr. 14: 95. markas benzīna mazumtirdzniecības cenas struktūras izmaiņas laika periodā 01.02.2022.–31.02.2022. (datu avots: degvielas mazumtirgotāju sniegtā informācija)

100 Grafikā Nr. 14 ir redzama 95. markas benzīna cenas komponentu izmaiņa laika posmā 01.02.2022.–31.03.2022. Grafikā ir redzams, ka lielāko cenas pieaugumu veido iepirkuma cenas pieaugums, kurš kopš 01.02.2022. ir pieaudzis par 0,31 EUR. Līdzīgi kā Grafikā Nr. 12, ir novērojams, ka vidējais uzcenojums pirms 09.03.2022. cenas pieauguma ir sarucis, taču pēc tam ievērojami pieaudzis. Grafikā ir redzams, ka gan uzcenojums, gan degvielas iepirkuma cena ir samazinājusies kopš 01.03.2022. straujā pieauguma. Gan akcīzes nodoklis, gan obligāto rezervju nodeva ir fiksētas izmaksas, tādēļ šajā laika periodā šīs komponentes ir konstantas. Savukārt PVN, kuru aprēķina kā daļu no gala cenas, ir lineāri saistīts ar cenu, tādēļ, ja periodā pieaug iepirkuma cena, tad pieaug arī PVN izmaksas.

³⁸FIFO – *first in, first out* jeb pirmais iekšā, pirmais ārā (skat. <https://lv.economy-pedia.com/11037697-fifo-method>)

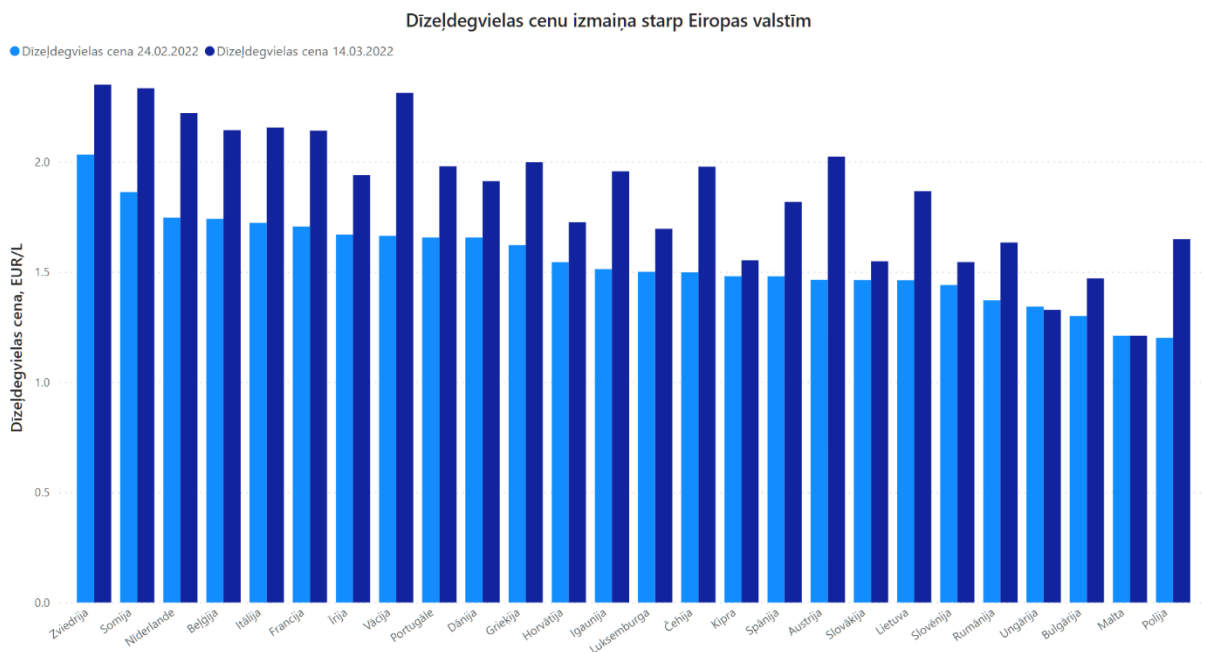

Grafiks Nr. 15: Dīzeļdegvielas mazumtirdzniecības cenas struktūras izmaiņas laika periodā 01.02.2022.–31.02.2022.
(datu avots: degvielas mazumtirgotāju sniegtā informācija)

101 Grafikā Nr. 15 ir redzama dīzeļdegvielas mazumtirdzniecības cenas komponentu izmaiņas laika periodā 01.02.2022. līdz 31.03.2022. Līdzīgi kā Grafikā Nr. 14, kur tiek apskatīta 95. markas benzīna struktūras izmaiņas, šajā grafikā novērojams mazumtirdzniecības cenas pieaugums iepirkuma cenas un uzcenojuma pieauguma rezultātā. Papildus grafikā iespējams novērot, ka kopš stabilā, līdzsvara perioda (līdz š.g. martam), dīzeļdegvielas iepirkuma cena pieaugusi straujāk nekā benzīna iepirkuma cena. Laika periodā 28.02.2022. līdz 09.03.2022. dīzeļdegvielas iepirkuma cena pieauga par 37,5 %, savukārt 95. markas benzīna iepirkuma cena pieauga par 22,4 %. Tas izskaidro Grafikā Nr. 15. redzamo dīzeļdegvielas cenas pieaugumu, kā arī starpības starp dīzeļdegvielas un benzīna cenu samazināšanos.

4. CITU VALSTU PIEREDZE

102 Uzraudzības ietvaros analizētajā periodā bija novērojams straujš degvielas cenu kāpums ne tikai Latvijā, bet arī citviet pasaulē (skat. Grafiku Nr. 16 un Grafiku Nr. 17). Pēc Eiropas Komisijas apkopotajiem datiem 21.02.2022. aptuvenā vidējā 95. markas benzīna cena Eiropas Savienībā (turpmāk – ES) bija 1,71 EUR/l, savukārt dīzeļdegvielas aptuvenā vidējā cena bija 1,59 EUR/l.³⁹ 14.03.2022. aptuvenā vidējā degvielas cena ES jau bija attiecīgi 2,02 EUR/l 95. markas benzīnam un 2,03 EUR/l dīzeļdegvielai.⁴⁰ Līdz ar to trīs nedēļu laikā 95. markas benzīna vidējā cena ES pieauga par 15 %, savukārt dīzeļdegvielas vidējā cena – par 22 %.

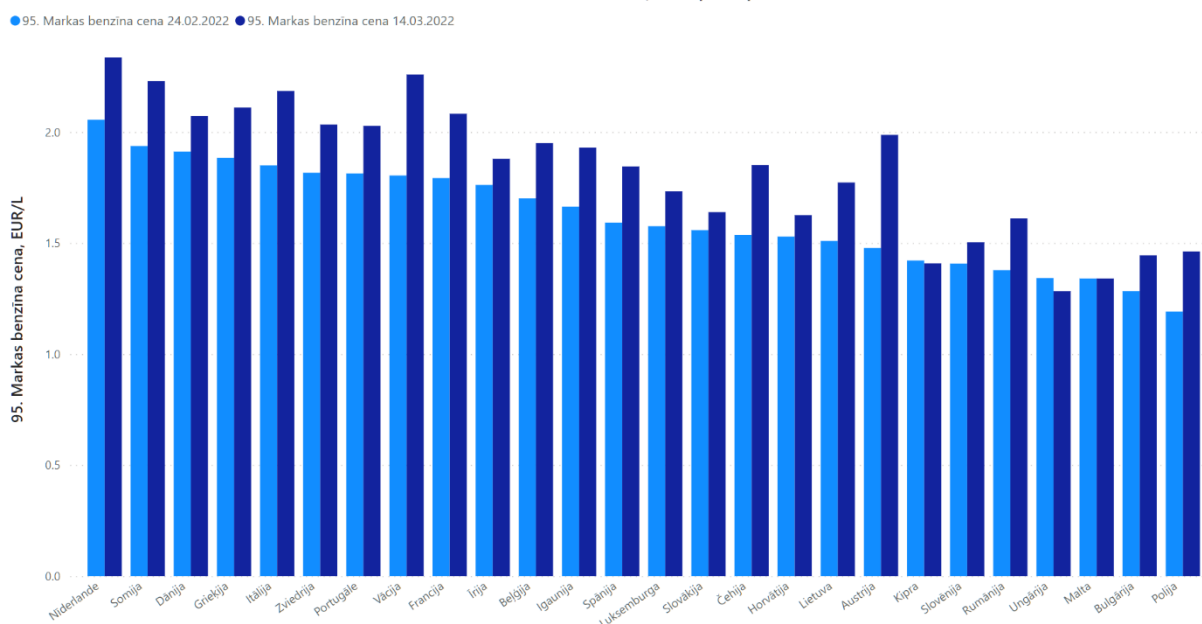

Grafiks Nr. 16: Dīzeļdegvielas cenu izmaiņa Eiropas Savienības valstīs. (datu avots: Eiropas Komisijas "Weekly Oil Bulletin")

³⁹European Commission. Consumer prices of petroleum products inclusive of duties and taxes. Prices in force 21/02/2022. Pieejams: https://ec.europa.eu/energy/observatory/reports/2022_02_21_with_taxes_2088.pdf

⁴⁰European Commission. Consumer prices of petroleum products inclusive of duties and taxes. Prices in force 14/03/2022. Pieejams: https://ec.europa.eu/energy/observatory/reports/2022_03_14_with_taxes_2091.pdf

95. Markas benzīna cenu izmaiņa starp Eiropas valstīm

Grafiks Nr. 17: 95. markas benzīna cenu izmaiņas Eiropas Savienības valstīs (datu avots: Eiropas Komisijas "Weekly Oil Bulletin")

4.1. ES DALĪBVALSTU NOTEIKTIE PASĀKUMI DEGVIELAS CENU KĀPUMA MAZINĀŠANAI

- 103 Kā jau iepriekš minēts, Latvijas valdība, lai ierobežotu degvielas cenu kāpumu, 14.06.2022. nolēma terminēti atteikties no obligātās prasības degvielai pievienot biodegvielas komponenti.⁴¹ Vienlaikus ES ietvaros ir novērojamas dažādas dalībvalstu reakcijas uz degvielas mazumtirdzniecības cenu straujo kāpumu, kas īsumā tiks apskatītas turpmākajās rindkopās.
- 104 Tā kā nodokļi ir tā degvielas mazumtirdzniecības cenas veidojošā komponente, kas atstāj vislielāko ietekmi uz cenu, tad vairākas ES dalībvalstis ir izvēlējušās samazināt degvielai piemērojamās nodokļu likmes. Vairumā gadījumu dalībvalstis koncentrējas uz degvielas akcīzes nodokļa samazināšanu, taču atšķirīgi ir gan samazinājuma apmēri, gan laika periods, uz kuru akcīzes nodokļa likme tiek samazināta. Piemēram, š.g. martā par akcīzes nodokļa samazināšanu paziņoja tādas valstis kā Beļģija, Vācija u.c.
- 105 Beļģijā akcīzes nodoklis tika samazināts uz trīs mēnešiem par 0,175 EUR/l gan benzīnam, gan dīzeļdegvielai. Tāpat tika noteikts, ka gadījumā, ja trīs mēnešu laikā, kad akcīzes likme ir samazināta, degvielas cena kādā brīdī būs zemāka par 1,70 EUR/l, tad akcīzes nodokļa likme automātiski atgriezīsies iepriekšējā līmenī.⁴² Arī Vācijā akcīzes nodokļa likme degvielai tika samazināta uz trīs mēnešiem – benzīnam par 0,30 EUR/l un dīzeļdegvielai par 0,14 EUR/l.⁴³ Savukārt, piemēram, Itālijā akcīzes nodokļa samazinājumu ieviesa maijā, benzīnam akcīzes nodokļa likmi samazinot no 0,56 EUR/l līdz 0,478 EUR/l, savukārt dīzeļdegvielai – no

⁴¹Ministru kabineta 26.09.2000. Noteikumi Nr. 332 "Noteikumi par benzīna un dīzeļdegvielas atbilstības novērtēšanu" 37. punkts.

⁴²Federal Government agrees on measures to soften the blow of the spiraling cost of energy. Pieejams: <https://www.vrt.be/vrtnws/en/2022/03/15/federal-government-agrees-on-measures-to-soften-the-blow-of-the/> [aplūkots 27.06.2022.]

⁴³Germany Slashes Fuel Tax in \$16.5 Billion Energy Package: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2022-03-24/germany-to-cut-fuel-tax-to-help-ease-burden-of-energy-prices#xj4y7vzkg> [aplūkots 27.06.2022.]

- 0,617 EUR/l līdz 0,367 EUR/l. Konkrētās akcīzes nodokļa likmes bija spēkā līdz š.g. 8. jūlijam, kad tās tika pārskatītas.⁴⁴
- 106 Ir arī dalībvalstis, kas izvēlējušās nevis samazināt degvielai piemērojamos nodokļus, bet piešķirt degvielas atlaides. Piemēram, Francijā no 1. aprīļa tika ieviesta terminēta atlaide degvielai 0,15-0,18 EUR/l (atkarībā no reģiona) gan benzīnam, gan dīzeļdegvielai.⁴⁵ Savukārt Spānija jūnija beigās nolēma pagarināt aprīļa sākumā noteikto 0,20 EUR/l atlaidi, no kuras 0,15 EUR sedz valdība, bet pārējos 0,05 EUR – degvielas ražotāji, gan benzīnam, gan dīzeļdegvielai līdz š.g. beigām.⁴⁶
- 107 Somija savukārt izvēlējās par 7,5 % samazināt obligāti pievienojamās biodegvielas daudzumu līdz 2023. gada beigām, tādējādi samazinot degvielas mazumtirdzniecības cenu līdz pat 0,12 EUR/l.⁴⁷
- 108 Joprojām ir atsevišķas dalībvalstis, kas nav reaģējušas uz degvielas mazumtirdzniecības cenu kāpumu vai arī šobrīd apsver iespēju ieviest atbalsta pasākumus. Piemēram, līdz šim nedz Igaunijā, nedz Lietuvā nav noteikti nodokļu samazinājumi, degvielas atlaides vai jebkādi citi pasākumi degvielas mazumtirdzniecības cenu samazināšanai. Igaunijā š.g. jūnijā tika uzsāktas diskusijas par iespējamo akcīzes nodokļa likmes samazināšanu degvielai⁴⁸, tomēr sarunas nav rezultējušās akcīzes nodokļa likmes samazinājumā.

4.2. PATĒRĒTĀJU INFORMĒTĪBA PAR AKTUĀLAJĀM DEGVIELAS CENĀM

- 109 Šī Ziņojuma 1.2. apakšnodaļā tika identificēts, ka degvielas mazumtirdzniecības tirgū ir izveidojusies asimetrija starp DUS pieejamo informāciju par konkurentu cenām un patērētājam pieejamo informāciju par degvielas mazumtirgotāju piedāvātajām degvielas cenām tirgū, kā rezultātā DUS attiecībā uz informācijas pieejamību atrodas izdevīgākā pozīcijā nekā patērētājs.
- 110 Informācijas pieejamība, tai skaitā par konkrētas preces cenām, ir svarīga, lai patērētājs varētu pieņemt lēmumu par konkrēta pirkuma veikšanu. Proti, plašākas informācijas pieejamība var palīdzēt patērētājam pieņemt labākus un pārdomātākus lēmumus attiecībā uz plānotajiem pirkumiem.⁴⁹
- 111 Patērētāja lēmums iegūt pēc iespējas plašāku informāciju par konkrētu preci ir atkarīgs no tā, vai labums, ko patērētājs iegūst no konkrētās informācijas, atsver ieguldītos resursus informācijas iegūšanai.⁵⁰ Latvijā patērētājam, lai iegūtu informāciju par savai atrašanās vietai tuvākajās DUS piedāvātajām degvielas

⁴⁴Italy: New Law Reduces Excise Taxes and VAT on Fuels to Ameliorate Financial Crisis Caused by War in Ukraine. Pieejams: <https://www.loc.gov/item/global-legal-monitor/2022-05-31/italy-new-law-reduces-excise-taxes-and-vat-on-fuels-to-ameliorate-financial-crisis-caused-by-war-in-ukraine/> [aplūkots 28.06.2022.]

⁴⁵Explained: How France's fuel price rebate works. Pieejams: <https://www.thelocal.fr/20220401/explained-how-frances-fuel-price-rebate-works/> [aplūkots 27.06.2022.]

⁴⁶Spain extends crisis fuel measures until December and green lights aid for low earners. Pieejams: <https://spanishnewstoday.com/spain-extends-crisis-fuel-measures-until-december-and-green-lights-aid-for-low-earners-1794251-a.html> [aplūkots 28.06.2022.]

⁴⁷Suomi varautuu: Bensan hintaan helpotusta, yhteinen "kaasulaiva" Viron kanssa ja turvetta talveksi. Pieejams: <https://yle.fi/uutiset/3-12394371> [aplūkots 28.06.2022.]

⁴⁸Igaunija ierosina samazināt akcīzes nodokli degvielai. Pieejams: <https://www.lsm.lv/raksts/zinas/ekonomika/igaunija-ierosina-samazinat-akcizes-nodokli-degvielai.a460585/> [aplūkots 28.06.2022.]

⁴⁹Kuhn K. (2001). Fighting Collusion by Regulating Communication between Firms, in: *Economic Policy*, Vol.16, p.169-204

⁵⁰Dewenter R., Heimeshoff U., Luth H. (2016): The Impact of the Market Transparency Unit for Fuels on Gasoline Prices in Germany, p.5

cenām, visticamāk, ir fiziski jānokļūst katrā no tam tuvumā esošajām DUS. Tas patērē gan laiku, gan arī atkarībā no pārvietošanās veida finanses. Tāpat nav garantijas, ka laikā, kamēr patērētājs dodas no vienas DUS uz otru, degvielas cena pirmajā DUS paliks nemainīga.

- 112 Ekonomikas pētījumos ir pierādīts, ka konkurētspējīgā tirgū cenas var būtiski samazināties, ja ir iespējams samazināt resursus (*consumer search costs*), kas patērētājam ir jāiegulda, lai iegūtu informāciju par konkrētajā tirgū piedāvātajām cenām.⁵¹ Attiecībā uz degvielas mazumtirdzniecības tirgu, KP ieskatā, patērētāji iegūtu no tā, ja aktuālās degvielas cenas tiktu apkopotas vienā, visiem pieejamā platformā, kura, balstoties uz patērētāja atrašanās vietu, patērētājam piedāvātu tam visizdevīgāko degvielas uzpildes vietu.
- 113 Lai noskaidrotu, kādas ir citu ES dalībvalstu patērētāju iespējas ātri un ērti saņemt informāciju par aktuālajām degvielas cenām, KP no Eiropas Konkurences tīkla dalībvalstīm⁵² ieguva informāciju, vai attiecīgajā valstī pastāv degvielas cenu publicēšanas sistēma, kura tiek uzturēta no publiskiem līdzekļiem, un kā šī sistēma strādā.
- 114 Viena no pirmajām ES dalībvalstīm, kurā tika izveidota degvielas cenu publicēšanas sistēma, ir Vācija. 2013. gadā Vācijas konkurences iestādē tika izveidota atsevišķa Degvielas tirgus pārredzamības nodaļa (*The Market Transparency Unit for Fuels*)⁵³, kuras galvenais uzdevums ir novērst asimetriju attiecībā uz pieejamo informāciju par degvielas cenām starp patērētājiem un degvielas mazumtirgotājiem, veicinot patērētājiem ātru un vienkāršu informācijas iegūvi.
- 115 Kopš attiecīgās nodaļas izveides degvielas mazumtirgotājiem ir pienākums sniegt nodaļai informāciju par vispieprasītāko degvielu (Super E5, Super E10 un dīzeldegviela) aktuālākajām degvielas cenām, tai skaitā jāziņo par jebkuru izmaiņu degvielas cenā. Atbildīgā nodaļa šo informāciju apkopo un nodod tālāk trešajai pusei – patērētāju informēšanas pakalpojumu sniedzējiem, kas savukārt ar mājaslapu, aplikāciju vai navigācijas sistēmu starpniecību nodot nodaļas apkopoto informāciju patērētājam.⁵⁴ Informācijai par aktuālajām degvielas cenām piekļūt un nodot to tālāk patērētājiem var tikai Degvielas tirgus pārredzamības nodaļas apstiprināti informēšanas pakalpojuma sniedzēji. Šobrīd attiecīgā nodaļa sadarbojas ar 49 pakalpojuma sniedzējiem.⁵⁵
- 116 Šādas nodaļas izveide un līdz ar to aktuālās informācijas par degvielas cenām ieguve veicina ne tikai patērētāju informētību, bet arī degvielas tirgus stingrāku uzraudzību. Proti, šādu datu ievākšana "reālajā laikā" palielina Vācijas konkurences iestādes iespējas sekot līdzi cenu noteikšanai tirgū, un gadījumā, ja

⁵¹Stiglitz J. (1989). Imperfect Information in the Product Market. In: Schalmensee R. And Willig R. (Eds.): *Handbook of Industrial Organization*, Vol.1, Nort-Holland, Amsterdam, 769-847.

⁵²Uz KP informācijas pieprasījumu atbildēja 15 valstis - Slovēkija, Bulgārija, Horvātija, Norvēģija, Spānija, Austrija, Lietuva, Slovēnija, Somija, Polija, Igaunija, Zviedrija, Francija un Grieķija.

⁵³Verordnung zur Markttransparenzstelle für Kraftstoffe (MTS-Kraftstoff-Verordnung). Vom 22. März 2013 (Normatīvais akts, ar kuru izveidota Degvielas tirgus pārredzamības nodaļa. Pieejams:

https://www.bgbl.de/xaver/bgbl/start.xav?startbk=Bundesanzeiger_BGBI&jumpTo=bgbl113s0595.pdf#_bgbl_%2F%2F*%5B%40attr_id%3D%27bgbl113s0595.pdf%27%5D1663920338050 [aplūkots 22.09.2022.]

⁵⁴Market Transparency Unit for Fuels. Pieejams: https://www.bundeskartellamt.de/EN/Economicsectors/MineralOil/MTU-Fuels/mtufuels_node.html [aplūkots 20.09.2022.]

⁵⁵Pakalpojuma sniedzēju saraksts. Pieejams: https://www.bundeskartellamt.de/DE/Wirtschaftsbereiche/Mineral%20C3%B6I/MTS-Kraftstoffe/Verbraucher/verbraucher_node.html [aplūkots 20.09.2022.]

tiek saskatītas konkurences tiesības aizliegtas darbības, ir iespēja nekavējoties reaģēt.

- 117 No Eiropas Konkurences tīkla dalībvalstīm, kas sniedza atbildes uz KP informācijas pieprasījumu, 6 no tām pastāv degvielas cenu publicēšanas sistēma. Šīs valstis ir: Horvātija⁵⁶, Spānija⁵⁷, Austrija⁵⁸, Slovēnija⁵⁹, Francija⁶⁰ un Grieķija⁶¹. Atšķirībā no Vācijas sistēmas, šajās valstīs institūcija, kas ir atbildīga par aktuālo degvielas cenu publicēšanu, ievāktos datus nenodod tālāk trešajām personām patērētāju informēšanai, bet gan publicē pašu uzturētās mājaslapās un/vai aplikācijās.
- 118 Būtībā šīs degvielas cenu publicēšanas sistēmas un to darbības principi ir līdzīgi, proti:
- 1) degvielas mazumtirgotājiem ir normatīvajā regulējumā nostiprināts pienākums sniegt informāciju par aktuālajām degvielas cenām un to izmaiņām atbildīgajai institūcijai. Atšķiras vienīgi tas, vai pastāv kādi kritēriji, pēc kuriem nosaka, kuriem mazumtirgotājiem šāda informācija ir jāsniedz. Piemēram, Francijā informāciju par aktuālajām degvielas cenām sniedz tikai tie degvielas mazumtirgotāji, kuru gada laikā notirgotais degvielas produktu daudzums pārsniedz 500 m³.⁶² Savukārt, piemēram, Austrijā šādu informāciju sniedz visi degvielas mazumtirgotāji neatkarīgi no tā, kāds ir to pārdotais degvielas apjoms vai cik DUS ietilpst degvielas mazumtirgotāja izveidotajā tīklā⁶³;
 - 2) ir noteikts konkrēts laika intervāls, kurā var ziņot par attiecīgajām degvielas cenu izmaiņām. Par degvielas cenu paaugstināšanu pārsvarā ir jāziņo uzreiz, turklāt, piemēram, Austrijā paaugstināt cenas ir atļauts tikai vienu reizi dienā – plkst. 12.00, savukārt par cenu pazemināšanu Austrijā informāciju ir jāsniedz 30 minūšu laikā no cenas samazināšanas brīža;
 - 3) par normatīvajā regulējumā nostiprinātā pienākumā (iesniegt informāciju par degvielas cenu izmaiņām atbilstošā laikā) neizpildi var tikt piemērotas sankcijas. Atsevišķos gadījumos šī pienākuma izpildes uzraudzību un sankciju piemērošanu nodrošina konkurences iestāde. Tā tas ir, piemēram, Spānijā;⁶⁴

⁵⁶Mājaslapa, kurā apkopotas aktuālās degvielas cenas Horvātijā. Pieejams: https://www.bgbl.de/xaver/bgbl/start.xav?startbk=Bundesanzeiger_BGBI&jumpTo=bgbl113s0595.pdf#_bgbl_%2F%2F*%5B%40attr_id%3D%27bgbl113s0595.pdf%27%5D1663920338050

⁵⁷Mājaslapa, kurā apkopotas aktuālās degvielas cenas Spānijā. Pieejams: <https://geoportalgasolineras.es/#/Inicio>

⁵⁸Mājaslapa, kurā apkopotas aktuālās degvielas cenas Austrijā. Pieejams: <https://www.spritpreisrechner.at/#/fossil>

⁵⁹Mājaslapa, kurā apkopotas aktuālās degvielas cenas Slovēnijā. Pieejams: <https://goriva.si/>

⁶⁰Mājaslapa, kurā apkopotas aktuālās degvielas cenas Francijā. Pieejams: <https://www.prix-carburants.gouv.fr/>

⁶¹Mājaslapa, kurā apkopotas aktuālās degvielas cenas Grieķijā. Pieejams: <http://www.fuelprices.gr/GetGeography>

⁶²Skatīt: Arrêté du 8 juillet 1988 relatif à la publicité des prix de vente des carburants, Article 5, Article 6 Pieejams: <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT00000688923/> [aplūkots 20.09.2022.]

⁶³Bundesrecht konsolidiert: Gesamte Rechtsvorschrift für Preistransparenzverordnung Treibstoffpreise 2011 Pieejams: <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=20007391> [aplūkots 20.09.2022.]

⁶⁴Orden ITC/2308/2007, de 25 de julio, por la que se determina la forma de remisión de información al Ministerio de Industria, Turismo y Comercio sobre las actividades de suministro de productos petrolíferos, Chapter V. Pieejams: https://www.boe.es/diario_boe/txt.php?id=BOE-A-2007-14592 [aplūkots 20.09.2022.]

- 4) mājaslapas un aplikācijas, kurās patērētājam apkopotā veidā ir pieejama informācija par aktuālajām degvielas cenām, atlasa pēc patērētāja atrašanās vietas tuvākās DUS ar viszemākajām degvielas cenām. Bez atrašanās vietas un interesējošā rādiusa ap to, meklētājā ir iespējams atlasīt arī konkrētus degvielas veidus, DUS zīmolus, retāk dažādus pakalpojumus, ko piedāvā DUS (piem., bankomāts, uzkodas u.tml.).
- 119 Visas dalībvalstis, kurās šāda sistēma ir izveidota, kā sistēmas izveidošanas mērķi norāda palielināt patērētāja rīcībā esošo informāciju par tam tuvumā esošajās DUS piedāvātajām degvielas cenām, tādējādi atvieglojot izdevīgākās degvielas uzpildes vietas meklēšanas procesu. Tāpat tiek norādīts, ka sistēmai starp degvielas mazumtirgotājiem ir jāveicina konkurence, īpaši degvielas cenu līmenī.
- 120 Vācijas konkurences iestāde 2018. gadā veica ieviestās degvielas cenu publicēšanas sistēmas izvērtējumu, no kura izriet, ka šādas sistēmas ieviešana ir veicinājusi patērētāju informētību par degvielas cenām. Sistēma, no kuras ir iespējams iegūt uzticamu un reālajā laikā atjaunotu informāciju, padara patērētājus "jūtīgākus" pret degvielas cenām, tas ir, patērētājs pieņem apzinātu lēmumu, kur veikt degvielas uzpildi, kā arī tiek veicināta konkurence degvielas mazumtirdzniecības tirgū.⁶⁵
- 121 Ņemot vērā, ka lielāko daļu faktoru, kas ietekmē degvielas mazumtirdzniecības cenas (degvielas iepirkuma cena, degvielas produktu biržas cena, naftas biržas cenām) nav iespējams tieši ietekmēt, tad vēl jo svarīgāk ir informēt patērētājus, lai tie rīkojas atbilstoši to rīcībā esošajai informācijai, tas ir, neiegādājas degvielu DUS, kurā tai ir visaugstākā cena konkrētā rādiusā. Šāda patērētāju informētība darbojas kā līdzeklis pret pieaugošām degvielas cenām.⁶⁶ Tātad secināms, ka informēts patērētājs rada spiedienu uz degvielas mazumtirgotājiem no pieprasījuma puses – ja degvielai samazinās pieprasījums, tad tirgotāji ir spiesti degvielas cenu samazināt.
- 122 Viens no literatūrā apskatītiem potenciālajiem riskiem, kas rodas, ieviešot šādu degvielas cenu publicēšanas sistēmu, ir cenu koordinēšana no degvielas mazumtirgotāju puses, jo informācija par degvielas mazumtirdzniecības cenām nonāk ne tikai līdz patērētājam, bet arī konkurentiem.⁶⁷ Tomēr, kā rāda Vācijas, kā arī pārējo valstu, kurā šī sistēma ir ieviesta, pieredze, tad šādas bažas nav apstiprinājušās. Savā ziņā informācija par konkurentu cenām, īpaši lielajiem DUS tīkliem, jau bija pieejama, līdz ar to ar degvielas cenu publicēšanu tiek novērsta asimetrija starp pieejamo informāciju patērētājiem un pieejamo informāciju degvielas tirgotājiem.
- 123 Jānorāda, ka valstīs, kurās nepastāv valsts uzturēta degvielas mazumtirdzniecības cenu publicēšanas sistēma, pastāv alternatīvas. Piemēram, navigācijas aplikācijā *Waze* tās lietotājiem ir iespējams atjaunot informāciju par degvielas cenām DUS, kas ir pa ceļam to maršrutos. Tomēr informācijas atjaunošana balstās uz patērētāju brīvprātības principu, kas nozīmē, ka nav garantijas, ka aplikācijā ir pieejama visaktuālākā informācija. Pastāv arī privātas iniciatīvas, kas apkopo degvielas cenas mājaslapā⁶⁸, tomēr arī šajā gadījumā informācija par cenām netiek

⁶⁵28. lpp

Pieejams: https://www.bundeskartellamt.de/SharedDocs/Publikation/DE/Berichte/Evaluierungsbbericht_MTS-K_.pdf?__blob=publicationFile&v=3

⁶⁶Bericht über die Ergebnisse der Arbeit der Markttransparenzstelle für Kraftstoffe und die hieraus gewonnenen Erfahrungen (2018). Deutscher Bundestag. 19. Wahlperiode. Pieejams:

https://www.bundeskartellamt.de/SharedDocs/Publikation/DE/Berichte/Evaluierungsbericht_MTS-K_.pdf?__blob=publicationFile&v=3

⁶⁷Dewenter R., Heimeshoff U., Luth H. (2016): The Impact of the Market Transparency Unit for Fuels on Gasoline Prices in Germany, p.5

⁶⁸Skat. piem.: <https://lv.fuelo.net/>

iegūta tieši no degvielas mazumtirgotājiem, kas samazina publicētās informācijas precizitāti un aktualitāti. Līdz ar to, KP ieskatā, ar šīm alternatīvām nav iespējams pilnībā novērst šobrīd degvielas mazumtirdzniecības tirgū esošo asimetriju starp degvielas mazumtirgotājiem un patērētājiem pieejamo informāciju par aktuālajam degvielas cenām.

- 124 Kopumā secināms, ka degvielas cenu publicēšanas sistēmas ieviešana un normatīvajā regulējumā nostiprināta pienākuma degvielas mazumtirgotājiem iesniegt sistēmā aktuālās degvielas cenas radītu vairāk ieguvumu degvielas mazumtirdzniecības tirgū (informēts patērētājs, lielāka konkurence cenas līmenī) nekā potenciālo risku.

4.3. SECINĀJUMI PAR DEGVIELAS CENU KĀPUMU CITĀS VALSTĪS

- 125 Laikā, kad bija novērojams straujais degvielas cenu kāpums, arī citviet Eiropā konkurences iestādes pievērsa uzmanību degvielas tirgum visos līmeņos, tai skaitā degvielas mazumtirdzniecības tirgum.
- 126 Austrijas konkurences iestāde ierosināja tirgus uzraudzību Austrijas degvielas tirgū un secināja, ka nav tiešu pierādījumu tam, ka degvielas cenu kāpums būtu saistīts ar konkurences tiesību pārkāpumiem (aizliegtas vienošanās vai dominējoša stāvokļa ļaunprātīga izmantošana) vai konkurences trūkumu degvielas tirgū Austrijā.⁶⁹
- 127 Austrijas konkurences iestāde secināja, ka degvielas cenu kāpums primāri ir skaidrojams ar degvielas cenu kāpumu (degvielas izejvielu cenu kāpums, degvielas biržas cenas u.tml.) visā pasaulē. Tomēr, līdzīgi kā KP, arī Austrijas konkurences iestāde norāda, ka naftas biržas cenu kāpumam nav tiešas korelācijas ar degvielas cenu kāpumu. Degvielas cenu kāpums nav tikai nacionāla līmeņa problēma, tāpēc šobrīd Austrijas konkurences iestāde sadarbojas ar Eiropas Komisiju, lai risinātu šo jautājumu.
- 128 Tika arī konstatēts, ka degvielas mazumtirgotāji ar būtiski palielinātu bruto peļņu ir strādājuši tikai 2022. gada martā. Taču, vērtējot šo peļņas palielinājuma pamatotību, jāņem vērā nenoteiktie tirgus apstākļi, kas pastāvēja 2022. gada martā, kā arī transportēšanas izmaksu palielinājums konkrētajā laika posmā. Līdz ar to, Austrijas konkurences iestādes ieskatā, vienu mēnesi palielināta bruto peļņa degvielas mazumtirgotājiem skaidrojama ar tirgus apstākļiem.
- 129 Līdzīgi secinājusi arī Polijas konkurences iestāde. Proti, tā uzsāka degvielas tirgus priekšizpēti, kuras rezultātā secināja, ka degvielas cenu kāpums š.g. martā Polijā, tāpat kā citās Eiropas valstīs ir skaidrojams ar izmaiņām visos līmeņos degvielas tirgū un nav pamata secināt, ka degvielas mazumtirdzniecības cenu kāpuma pamatā būtu konkurences tiesību pārkāpumi.⁷⁰
- 130 Kā objektīvos, ar tirgus izmaiņām saistītos faktoros degvielas mazumtirdzniecības cenu kāpumam Eiropā un citviet pasaulē Polijas konkurences iestāde norāda:
- Eiropā strādājošās naftas pārstrādes rūpnīcas ir samazinājušas savu darba jaudu gaidāmā degvielas pieprasījuma samazinājuma dēļ. Pieprasījuma samazinājums skaidrojams ar to, ka, pirmkārt, Covid - 19 pandēmijas pirmajā vilnī tika novērots būtisks degvielas pieprasījuma samazinājums, un, otrkārt, arvien vairāk cilvēku izvēlas braukt ar elektro auto;
 - naftas biržas cenu kāpums;
 - ASV dolāra pret Polijas zlotu pieaugums;
 - Ķīnas ievērojamais degvielas eksporta samazinājums 2022. gadā;

⁶⁹ AFCA publishes sector inquiry into Austrian fuel market. Pieejams: <https://www.bwb.gv.at/en/news/detail/afca-publishes-sector-inquiry-into-austrian-fuel-market> [aplūkots 21.09.2022.]

⁷⁰ Current situation on fuel market. Pieejams: https://uokik.gov.pl/news.php?news_id=18761 [aplūkots 21.09.2022.]

- sankcijas pret Krieviju, kas ir ievērojama jēlnaftas un degvielas produktu eksportētāja.
- 131 Anglijas konkurences iestādes galvenais secinājums attiecībā uz degvielas mazumtirdzniecības cenu kāpumu bija, ka to ir ietekmējuši divi faktori. Pirmais – jēlnaftas biržas cenu kāpums un otrais – pieaugošā starpība starp jēlnaftas un degvielas vairumtirdzniecības cenām.⁷¹
- 132 Tāpat šīs uzraudzības ietvaros tika norādīts, ka nozīmīga ir patērētājam pieejamā informācija par aktuālajām degvielas cenām, un tika ierosināts Anglijā ieviest regulētu sistēmu, kas paredz degvielas mazumtirgotājiem sniegt informāciju par aktuālajām degvielas cenām savos DUS tīklos.

⁷¹ Road Fuel Review (2022). The Competition and Markets Authority. Pieejams: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/1089125/Road_fuel_review.pdf [aplūkots 21.09.2022.]

5. SECINĀJUMI

- 133 Degvielas mazumtirdzniecības tirgus ir piesātināts, konkurence starp degvielas mazumtirdzniecības tīkliem turpina pieaugt, kas, savukārt nozīmē, ka tirgus dalībniekiem ir mazāka iespēja jaunprātīgi izmantot savu tirgus varu. No KP aptaujāto degvielas mazumtirgotāju tirgus daļu analīzes secināms, ka 2021. gadā par tirgus līderiem degvielas mazumtirdzniecības tirgū ir uzskatāmi Neste, Circle K, Virši un VIADA, tuvākais sekotājs līderiem ir Astarte, kurai seko Latvijas nafta. Pārējie tirgus dalībnieki (KOOL, Gotika auto un Rietumu nafta) aizņem mazu daļu no degvielas mazumtirdzniecības tirgus.
- 134 Degvielas mazumtirdzniecības tirgū, ņemot vērā tirgus struktūru, tas ir, ka tirgus ir oligopolisks, un caurskatāmību, ir raksturīga inteliģentā pielāgošanās, proti, konkurenti monitorē viens otra piedāvātās cenas un, lai varētu tirgū piedāvāt konkurētspējīgu cenu, attiecīgi reaģē uz konkurentu cenu izmaiņām. Šāda pielāgošanās, ja tā notiek neatkarīgi, proti, degvielas mazumtirgotājs pats monitorē konkurentu publiski pieejamās cenas un neatkarīgi, patstāvīgi izvērtējot konkurentu piedāvājumu, nosaka savu cenu, konkurences tiesībās nav aizliegta.
- 135 Degvielas mazumtirdzniecības cena veidojas no piecām komponentēm: degvielas iepirkuma cenas, akcīzes nodokļa, PVN, obligāto rezervju nodevas un degvielas uzcenojuma. Procentuāli lielāko daļu no degvielas mazumtirdzniecības cenas (93 %) veido tādas komponentes, kuras degvielas mazumtirgotājam ir maza iespēja ietekmēt (degvielas iepirkuma cena (46 %) vai iespējas ietekmēt nav vispār (nodokļi un obligāto rezervju nodeva (47 %)).
- 136 Degvielas vairumtirdzniecības cena jeb degvielas iepirkuma cena ir atkarīga no attiecīgo degvielas produktu biržas cenas, kā arī valūtas kursa svārstībām (ASV dolārs (USD) pret EUR). Savukārt attiecīgie faktori ir "jūtīgi" pret ģeopolitiskiem notikumiem, klimata pārmaiņām un citiem faktoriem (piemēram, pandēmija), kas ietekmē pieprasījumu pēc konkrētā produkta, un tā rezultātā var notikt izmaiņas produkta biržas cenā.
- 137 Degvielas mazumtirdzniecības cena ir atkarīga no daudziem un dažādiem faktoriem, tomēr vienu faktoru ietekme uz degvielas mazumtirdzniecības cenu ir jūtama vairāk nekā citu faktoru. Faktori, kam ir būtiska ietekme uz degvielas mazumtirdzniecības cenu, ir degvielas produktu biržas cena, valūtas kursa svārstības, kā arī DUS atrašanās vieta.
- 138 Degvielas produktu biržas cenas izmaiņas, kā arī DUS atrašanās vieta, no kuras ir atkarīgs, kāda ir konkurences situācija lokālajā degvielas mazumtirdzniecības tirgū, ir tie faktori, kuru dēļ vienas dienas ietvaros degvielas mazumtirdzniecības cena var mainīties gan viena tirgus dalībnieka konkrētā DUS, gan arī viena tirgus dalībnieka dažādās DUS Latvijas teritorijā.
- 139 No degvielas cenu kāpuma analīzes laika periodā 01.02.2022.–31.03.2022. secināms, ka degvielas mazumtirdzniecības cenas kāpums pamatā korelē ar degvielas iepirkuma cenas kāpumu. Papildus ir novērojama arī korelācija ar valūtas kursa (USD pret EUR) izmaiņām, kā arī naftas biržas cenas svārstībām. Minētais sakrīt arī ar degvielas mazumtirgotāju skaidrojumu par degvielas cenu straujo kāpumu š.g. martā. Proti, atbilstoši degvielas mazumtirgotāju sniegtajiem skaidrojumiem degvielas mazumtirdzniecības cenas straujais kāpums bija novērojams degvielas produktu biržas cenu kāpuma (kas attiecīgi tieši ietekmē degvielas iepirkuma cenu), iepirkuma cenas kāpuma, kā arī valūtas kursa izmaiņu dēļ. Iepriekš minētie faktori straujas un neprognozējamās svārstības piedzīvoja Krievijas iebrukuma Ukrainā dēļ.
- 140 No 3.2. apakšnodaļā apskatītās degvielas vidējās mazumtirdzniecības cenas korelācijas ar degvielas vidējo iepirkuma cenu un tirgus dalībnieku sniegtās informācijas var secināt, ka degvielas mazumtirdzniecības cenas straujais kāpums laika periodā 01.03.2022.–10.03.2020., taču lēnais cenu kritums pēc 10.03.2022.

salīdzinājumā ar degvielas iepirkuma cenu svārstībām, visticamāk, ir skaidrojams ar "rockets and feathers" jeb "raķešu un spalvu" parādību, kas raksturo patērētāju augsto "jūtīgumu" pret degvielas cenu pieaugumu, salīdzinot ar "jūtīgumu" pret degvielas cenu kritumu.

- 141 Tāpat no degvielas mazumtirgotāju sniegtās informācijas par pārdoto degvielu laika posmā no 01.02.2022. līdz 31.03.2022. secināms, ka degvielas uzcenojums Latvijā tipiski ir salīdzinoši zems, taču martā tas strauji palielinājās, kā arī amplitūda starp maksimālajām un minimālajām uzcenojuma vērtībām palielinājās. Pēc tirgus dalībnieku sniegtās informācijas ir secināms, ka DUS ir iespēja gūt lielāku peļņu periodos, kad degvielas iepirkuma cena samazinās vai svārstās. Š.g. februārī tirgus dalībnieku uzcenojums svārstījās 4 %-12 % intervālā, savukārt martā, kad bija novērojamas degvielas iepirkuma cenas svārstības, uzcenojums svārstījās no -3 % līdz 27 %. Tirgus dalībnieku sniegtā informācija liecina, ka DUS nav pārmērīgas iespējas neregulāri pacelt degvielas cenas līdz nepamatoti augstam līmenim, jo kopš KP 2013. gada Lēmumā apskatītā laika perioda konkurence degvielas mazumtirdzniecības tirgū ir pastiprinājusies. Tā vietā tirgus dalībnieki paļaujas uz svārstībām degvielas vairumtirdzniecības tirgū, lai gūtu peļņu.
- 142 Arī lielāko degvielas piegādātāju/ pārstrādātāju, no kuriem degviela tiek piegādāta uz Latviju, finanšu pārskatu analīze pirmšķietami liecina par to, ka nevis degvielas mazumtirgotājiem ir bijusi iespēja neskaidros tirgus apstākļus izmantot savā labā, nosakot nepamatoti augstas degvielas cenas un tādējādi gūstot papildu peļņu, bet tieši naftas pārstrādes uzņēmumi ir tie, kuri laikā, kad strauji auga degvielas mazumtirdzniecības cenas, spēja gūt ievērojami lielāku peļņu nekā iepriekšējā gadā.
- 143 Visās ES dalībvalstīs š.g. martā tika novērots straujš degvielas cenu kāpums. ES ietvaros bija novērojama dažāda dalībvalstu reakcija uz degvielas mazumtirdzniecības cenu straujo kāpumu. Tā kā nodokļi ir tā degvielas mazumtirdzniecības cenas veidojošā komponente, kas atstāj vislielāko ietekmi uz cenu, tad vairākas ES dalībvalstis ir izvēlējušās samazināt degvielai piemērojamās nodokļu likmes. Vairumā gadījumu dalībvalstis koncentrējas uz degvielas akcīzes nodokļa samazināšanu, taču atšķirīgi ir gan samazinājuma apmēri, gan laika periods, uz kuru akcīzes nodokļa likme tiek samazināta.
- 144 Degvielas mazumtirdzniecības tirgū ir izveidojusies asimetrija starp DUS pieejamo informāciju par konkurentu cenām un patērētājiem pieejamo informāciju par degvielas mazumtirgotāju piedāvātajām aktuālajām degvielas cenām tirgū, kā rezultātā DUS attiecībā uz informācijas pieejamību atrodas izdevīgākā pozīcijā nekā patērētājs. KP ieskatā, šādai informācijai patērētājam būtu jābūt ātri un ērti pieejamai. Patērētāju informētību par aktuālajām degvielas cenām ir iespējams nodrošināt, izveidojot degvielas cenu publicēšanas sistēmu (līdzīgi kā Vācijā, Austrijā u.c. valstīs) un normatīvajā regulējumā nostiprinot pienākumu degvielas mazumtirgotājiem sniegt sistēmai informāciju par aktuālajām degvielas mazumtirdzniecības cenām, kā rezultātā "informēts patērētājs" varētu radīt spiedienu uz degvielas mazumtirdzniecības cenu, tādējādi būtu lielāka konkurence starp degvielas mazumtirgotājiem tieši degvielas gala cenas līmenī.
- 145 KP secinājumi par degvielas mazumtirdzniecības cenu straujo kāpumu š.g. martā sakrīt ar citu valstu konkurences iestāžu secinājumiem. Proti, degvielas mazumtirdzniecības cenu kāpums ir novērots ne tika nacionālā līmenī, bet starptautiski. Degvielas mazumtirdzniecības cenu kāpuma pamatā nav konkurences tiesību pārkāpums, bet gan objektīvi, ar degvielas mazumtirdzniecības tirgu saistīti apstākļi. Īpaši jāņem vērā ir neskaidrie tirgus apstākļi, kas radās, sākoties Krievijas iebrukumam Ukrainā, līdz ar to likumsakarīga ir cenu nestabilitāte tirgū.

Pateicība

Konkurences padome pateicas degvielas mazumtirgotājiem, kas sniedza tirgus uzraudzības veikšanai nepieciešamo informāciju.

Par tirgus uzraudzībām

Konkurences padome veic tirgus uzraudzības – padziļinātu konkurences situācijas analīzi – mērķtiecīgi izvēlētos tirgos, lai atklātu un novērstu konkurences kropļojumus, kas ierobežo uzņēmumu vienlīdzīgu sāncensību.

Uzraudzības noslēguma ziņojums tiek publiskots, ja to neliedz informācijas pieejamības ierobežojumi un ja informācija par tirgu, kas iegūta papildus pārkāpuma konstatēšanai vai nekonstatēšanai, uzskatāma par būtisku.

Sabiedrības līdzdalības iespējas

*Anonīmas ziņošanas iespēja Konkurences padomes interneta vietnē:
<http://www.kp.gov.lv/lv/tipoffs>*

Informēt Konkurences padomi par iespējamiem pārkāpumiem vai saņemt konsultāciju iespējams gan klātienē (iepriekš piesakoties), gan telefoniski (arī neatklājot savu identitāti).

Konkurences padome

Brīvības 55, 2.korp.,
Rīga, LV-1010,
Tālrunis: +371 67282865
Fakss: +371 67242141
E-pasts: pasts@kp.gov.lv

www.kp.gov.lv

 [@KPgovLV](https://twitter.com/KPgovLV)

 [Konkurences padome](#)

 [Latvijas Konkurences padome](#)

 [Konkurences padome](#)